

Muqeddes Kitab

Tewrat 16-qisim

«Nehemiya»

© Muq ddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Tewrat 16-qisim

«Nehemiya»

Kirish söz

Arqa görünüşü

Mezkur kitab «Ezra» dégen kitab bilen oxshash dewrge baghlangan bolup, «Ezra»diki «kirish söz» mushu kitabqa kirish söz bolalaydu. «Ezra»ning kirish sözide déyilginige oxshash, Tewratning «Nehemiya» dégen qismimu qisqa bir mezgillik tarix toghruluq yézilghan. Bu waqit texminen miladiyedin ilgiriki 445-430 yillar idi; sürgünlükke élip kétilgen Israillarning ewladliridin birnechche mingi Babildiki birqeder rahatlik turmushni tashlap, Pelestinde japamusheqqetlik yéngi turmushni bashlashqa Yérusalémgha qaytip kelgenidi. Az dégendimu ikki milyon Yehudiy xelqi Babil we Parsta qalghini bilen, qaytqanlarning sani az idi. «Qaytish»lar üç qétim bolghan bolup, ular töwendikidek; —

1-qaytish: miladiyedin ilgiri 537-yili, Zerubbabel yétekligen, texminen 50000 adem

2-qaytish: miladiyedin ilgiri 458-yili, Ezra yétekligen, texminen 1800 adem

3-qaytish: miladiyedin ilgiri 445-444-yili, Nehemiya yétekligen; peqet birnechche hünervenlerla idi.

«Nehemiya» dégen kitab üçinchi «qaytish» jeryani we uning yétekchisi bolghan Nehemiya toghruluq xatiridur. Kitabta yene ilgiriki «qaytish»lar toghruluq birnechche tepsilatlar tilgha élinidu.

Nehemiya öz kitabining béshida (1:11) bizge «**Men padishahning saqiysi idim**» deydu. Impéراتor (padishah) Artaxshashta (yaki «Artakserksis») bolsa, Ester xanishning ögey oghli idi we shübhisizki, u shu ixlasmén we ulugh ögey anisidin tesirlengenidi (Ester Artaxshashtaning atisi Kserksisning kényinki xanishi idi). Nehemiya Esterning tesiri bilen shu yaxshi xizmetni tapqan bolushi mumkin. Oqurmenlerge melumki, «saqi»ning xizmiti peqet padishahqa sharab tutup béripla qalmay, belki shu sharab zeherlenmigenlikini testiqlash üçün awwal uni tétip béqishtin ibaret idi. Bundaq mes'uliyet bilen herkünning köp waqitlirida padishahning yénida turushi kerek idi; shunga saqiylar qabiliyetlik adem bolsa, daim padishahlarning muhim meslihetchilirining biri bolup qalatti. Artaxshashta intayin bay padishah bolup, Nehemiyamu padishahning yénida xizmette bolghachqa, shübhisizki umu bay bolup ketken bolushi mumkin.

Mezkur kitabtın biz Nehemiyaning hem xushxuy hem duagha bérilgen adem ikenlikini tézla bayqaymiz. Nehemiyaning köngli éghirlashqanda padishah bu halitini derhal bayqidi (2:1). U shad-xuramliqning menbesi we sirini u bizge kényin ayan qilidu: «**Perwerdigarning shad-xuramliqi silerning küchünglardur**» (8:10).

«Nehemiya»

Mushu qétimqi qayghusining sewebi özige: **«Sürgünlüktn qutulghan xelqning qaldisi Yehudiye ölkiside qattiq japa-musheqquet tartti, ahanet ichide qaldi. Yérusalémning sépili bolsa örüwétildi, qowuqlirimu köydürüwétildi»** dep yetküzilgen xewer idi. Shuni anglap u öz xelqi üçün roza tutup dua-tilewetlerge bérildi.

Bu dewrdiki tarixlarda (mesilen, «Ester», «Ezra» we «Nehemiya»da) bir alahidilik shuki, körünerlik möjiziler (mesilen, Israil Misirdin chiqqanda déngiz ularning aldida bölüngendek) yoq déyerlik idi. Halbuki, shuning bilen teng biz roshenki, Xudaning dawransiz ish körgenlikini, bolupmu Öz xelqining qelbliride hem hetta Özini tonumaydighanlarning qelbliridimu ünsiz hem ajayib halda ishleydighanliqini bayqaymiz. Artaxshashta padishah (butpereslikke egeshken padishah bolushi mumkin idi) Nehemiyaning qayghusini körüp sewebini uqqandin kéyin Nehemiyadin: **«Néme teliping bar?»** dep sorighanliqigha intayin heyran qalimiz. Téximu heyran qalarliqi shuki, u Nehemiyaning telipini toluq ijabet qilip, uninggha ana yurtigha qaytip, anglighan shu külpetni tügitishke kérek bolghan meblegh we hoquqni berdi. Nehemiya kéyin özini «waliy» dep körsitidu; (7:65) shunga roshenki, padishah eslide uni shu mensepke békitip qayturghanidi. Nehemiyaning bizge shu xewerni biwasite éytmighanliqining özi uning kemterlikining éniq bir ipadisidur.

Shuning bilen shu ixlasmén we munewwer kishining yétekchilikide Yérusalémning sépilining qaytidin qurulush ishi bashlandi we dühmenlarning küchlük qarshiliqi we etrapidiki butperes ellerning qestlishige qarimay peqet 52 kün ichide tügitildi. «Sépillarning yéngiwashtin qurulushi»ning muhimliqi toghruluq biz yene «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

«Nehemiya» dégen isimning menisi «Perwerdigarning tesellisi»dur. Nehemiyaning öz xelqige bergén tesellisi sépil qurulushi bilen toxtighan emes. Xuddi uningdin ilgiri waliy bolghan Ezradék, uning chongqur arzusi shu idiki, xelqning Xuda bilen yéqin, durus alaqide yashishi, mushu arqiliq xelqning bext-berikettin muyesser bolushi hem Xudaning shan-sheripi bu ishlarda ayan bolushidin ibaret idi. Ezraning yardimi bilen u xelqni bir ibadet sorunigha yighduridu we Tewrat muqeddes qanunini ularning aldida oqutidu. Shuning bilen pütkül jamaet heqiqiy we chongqur towagha kirishidu (8-10-bab).

Shuning bilen Nehemiya Xudaning qorali bolup, Yehudiy xelqini, shundaqla pütkül dunyani pütkül tarixning merkizi bolghan Mesihning dunyagha kélishige teyyar bolushqa bir qedem yéqinlashturdi. Shu ishta u Ezradék idi (bu jeryan toghruluq biz «Ezra»diki «kirish söz» we «qoshumche söz»imizde toxtilimiz).

«Nehemiya» dégen qisimni kim yazghan?

«Ezra»diki «kirish söz» we «qoshumche söz»imizde toxtalghinimizdek, «Ezra» we «Nehemiya»ning muellipi Ezraning özi idi. Halbuki, «Nehemiya»ning nurghun yerliride Nehemiyaning dualiri yaki özining héssiyatliri stixiyilik halda urghup chiqqan bolghachqa, Nehemiya özi mezkur kitabning köp qisimlirini yazghan, andin Ezra originalni körüp, tehrirlep muherrir rolida tüzetken, dep qaraymiz.

Mezmun: —

- 1-2-bab: Sürgünlükten üçinchi «qaytish»
Qayghuluq xewer (1-bab)
Mexpiy charlap tekshürüş (2-bab)
- 3-7-bab: Yéngiwashtin quruluş
Mudapie qurush (3-bab)
Japa-musheqqetke duch kélish (4-6-bab)
Sirtqi qarshiliq
Ichki zulum
«Qaytqan» baturlarning tizimlik (7-bab)
- 8-10-bab: Yéngilinish, towa qilish
Tewratning échilishi (8-bab)
Gunahlarni tonup yétish (9-bab)
Qesem éytish, qaytidin ehdige baghlinish (10-bab)
- 11-13-bab: Islahat
Yérusalémda turushqa ózlirini pida qilghanlar (11-bab)
Xelq ózlirini, sépilni Xudagha atap béghishlash (12-bab)
Rohiy tüzitishler (13-bab)
(a) natoghra nikahlar bilen bulghinish — islahat
(e) iane-öshre qilmasliq — islahat
(p) shabat künini bulghash — islahat
(b) wezipilerdin waz kéchish — islahat

Nehemiya

Yérusalémning échinishliq, xarabliq haliti

1 ¹ Haqaliyaning oghli Nehemiya shundaq bayan qildiki: — Yigirminch yili Kislew éyida, men Shushan qel'eside turattim, ² Öz qérindashlirimdin biri bolghan Hanani bilen birnechke kishi Yehudiyedin chiqip keldi; men ulardin sürgünlüktin qutulup qalghan Yehudalar we Yérusalém toghrisida soridim. ³ Ular manga: — Sürgünlüktin qutulghan xelqning qaldisi Yehudiye ölkiside qattiq japa-musheqqet astida we ahanet ichide qaldi. Yérusalémning sépili bolsa örüwétildi, qowuqlirimu köydürüwétildi, dep éytip berdi.

Nehemiyaning Yérusalém üçün roza tutup dua qilishi

⁴ Men bu geplerni anglap olturup yiglap kettim, birnechke küngiche nale-peryad kötürüp, asmanlardiki Xuda aldida roza tutup, dua qilip ⁵ mundaq dédim: — «I asmandiki Xuda Perwerdigar, Özini söyüp, emrlirini tutqanlarga özgermes méhir körsitip ehdiside turghuchi ulugh we dehshetlik Tengri, ⁶ emdi Séning aldingda mushu peytte qulliring Israillar üçün péqir qulungning kéche-kündüz qiliwatqan bu duasigha quliqing sélinghay, közüng ochuq bolghay! Men biz Israillarning Séning aldingda sadir qilghan gunahlirimizni étirap qilimen; menmu, atamning jemetimu gunah qilduq! ⁷ Biz Séning yolunggha tetür ish qilip, Sen qulung Musagha tapilighan emrliring, belgilimiliring we hökümliringni héch tutmiduq. ⁸⁻⁹ Séning Öz qulung Musagha tapilap: «Eger siler wapasziliq qilsanglar, silerni pütün taipilerning arisigha tarqitiwétimen; lékin Manga yénip kélip, Méning emrlirimni tutup emel qilsanglar, gerche aranglardin hetta asmanlarning eng chétige qoghliwétilgenler bolsimu, Men ularni shu yerdin yighip, Méning namimni tikleshke tallighan jaygha élip kélimen» dégen sözüngni yad qilghaysen, dep ötünimen. ¹⁰ Bularning hemmisi Séning qulliring we Séning xelqing, Özüngning zor qudriting we küchlük qolung bilen hörlükke qutquzdung. ¹¹ I Rebbim, qulungning duasigha hem Séning namingdin eyminishtin söyüngen qulliringningmu duasini quliqing tingshighay; бүгүн qulungning ishlini ongushluq qilghaysen, uni shu kishining aldida iltipatqa érishtürgeysen». Shu waqitta men padishahning saqiysi idim.

Padishahning Nehemiyaning Yérusalémni, jümlidin sépilini qayta ongshap chiqishigha ruxset qilishi

2 ¹ We shundaq boldiki, padishah Artaxshashtaning yigirminch yili Nisan éyi, padishahning aldigha sharab keltürülgenidi; men sharabni élip padishahqa sundum. Buningdin ilgiri men padishahning aldida héchqachan ghemkin körüngen emes idim.

² Shuning bilen padishah méningdin: — Birer késiling bolmisa, chiraying némishqa shunche ghemkin körünidu? Könglüngde choquq bir derd bar, déwidi, men intayin qorqup kettim.

³ Men padishahqa: — Padishahim menggü yashighayla! Ata-bowilirimning qebriliri jaylashqan sheher xarabilikke aylanghan, derwaza-qowuqliri köydürüwétilgen tursa, men qandaqmu ghemkin körünmey? — dédim.

⁴ Padishah méningdin: — Séning néme teliping bar? — dep soriwidi, men asmandiki Xudagha dua qilip, ⁵ andin padishahqa: — Eger padishahimning könglige muwapiq körünse, qulliri özli-

1:1 «yigirminch yili» — Pars padishahi Artaxshashtaning yigirminch yilini körsitidu (2:1ni köring).

1:5 Mis. 20:6; 34:7; Chöl. 14:18; Qan. 5:10; Zeb. 86:15; 103:8; 145:8-9; Dan. 9:4

1:8-9 Qan. 4:25, 26, 27; 30:2, 3, 4

«Nehemiya»

rining aldidagi iltipatqa érishken bolsa, méni Yehudiyege ewetken bolsila, ata-bowilirimning qebriliri joylashgan sheherge béríp, uni yéngiwashtin qurup chiqsam, dédim.

⁶ Padishah (shu chaghdagi xanish padishahning yénidagi olturatti) mendin: — Sepiringge qanchilik waqit kétidu? Qachan qaytip kélishen? — dep soridi. Shuning bilan padishah méni ewetishni muwapiq kórdi; menmu uninggha qaytip kélidighan bir waqitni békittim. ⁷ Men yene padishah-tin: — Aliylirigha muwapiq kórünse, manga Efrat deryasining u qétidiki waliylargha méni taki Yehudiyege barghuche ötkili qoyush toghruluq yarliq xetlirini pütüp bergen bolsila; ⁸ We yene padishahliq ormanliqigha qaraydighan Asafqa muqeddes öyge tewe bolghan qel'ening derwaziliri, shuningdek sheherning sépili we özümi turidighan öyge kétidighan limlarni yasashqa kéreklik yaghachlarni manga bérish toghruluqmu bir yarliqni pütüp bergen bolsila, dédim. Xudayimning shepquyetlik qoli üstümde bolghachqa, padishah iltipat qilip bularning hemmisini manga berdi. ⁹ Shuning bilan men deryaning u qétidiki waliylarning yénigha béríp padishahning yarliqlirini tapshurdum. Padishah yene birneche qoshun serdarliri bilen atliq leshkerlernimu manga hemrah bolushqa orunlashturghanidi. ¹⁰ Horonluq Sanballat bilen Ammoniy Tobiya dégen emeldar Israillarning menpeetini izdep adem keptu, dégen xewerni anglap intayin narazi boldi.

Nehemiyaning kéchisi sépilni charlashqa chiqishi

¹¹ Men Yérusalémgha kélip üç kün turdum. ¹² Andin kéchisi men we manga hemrah bolghan birneche adem ornimizdin turduq (men Xudayimning könglümge Yérusalém üçün néme ishlarni qilishni salghanliq toghrisida héchkimge birer néme démingenidim). Özümi mingen ulaghdin bashqa héchqandaq ulaghamu almay, ¹³ kéchisi «Jilgha qowuqi»din chiqip «Ejdiha buliqi»gha qarap méngip, «Tézek qowuqi»gha kélip, Yérusalémning buzuwétilgen sépillirini we köydürüwétilgen qowuq-derwazilirini közdin kechürdum. ¹⁴ Yene aldigha méngip «Bulaq qowuqi» bilen «Shahane köl»ge keldim; lékin shu yerde men mingen ulaghdin ötüshke yol bek tar kelgechke, ¹⁵ kéchide men jilgha bilen chiqip sépilni közdin kechürüp chiqtim. Andin yénip «Jilgha qowuqi»din sheherge kirip, öyge qayttim.

¹⁶ Emeldarlarning héchqaysisi méning nege barghanliqimni we néme qilghanliqimni bilmey qélishiti, chünki men ya Yehudiylargha, kahinlarga, ya emir-hakimlarga we yaki bashqa xizmet qilidighanlarga héchnéme éytminghanidim.

Nehemiyaning xelqni sépilni qayta sélishqa ilhamlandurushi

¹⁷ Kéyin men ulargha: — Silér béshimizgha kelgen balayi'apetni, Yérusalémning xarabige aylanganliqini, sépil qowuqlirining köydürüwétilgenlikini kördünglar; kélinglar, hemmimiz haqaretke qéliwermeslikimiz üçün Yérusalémning sépilini qaytidin yasap chiqayli, — dédim.

¹⁸ Men yene ulargha Xudayimning shepquyetlik qolining méning üstümde bolghanliqini we padishahning manga qilghan geplirini éytiwidim, ular: — Ornumuzdin turup uni yasayli! — déyiship, bu yaxshi ishni qilishqa öz qollirini quwwetlendürdi.

¹⁹ Lékin Horonluq Sanballat, xizmetkar Ammoniy Tobiya hem ereb bolghan Geshem bu ishni anglap bizni zangliq qilip mensitmey: — Silerning bu qilghininglar néme ish? Silér padishahqa asiylig qilmaqchimusiler? — déyishti.

²⁰ Men ulargha jawab béríp: — Asmanlardiki Xuda bolsa bizni ghelebige érishtüridu we Uning qulliri bolghan bizler qopup qurimiz. Lékin silerning Yérusalémde héchqandaq nésiwenglar, hoququnglar yaki yadnamenglar yoq, — dédim.

2:7 «Efrat deryasining u qéti...» — mezkur kitapta mushu yedin bashlap «derya» «Efrat deryasi»ni körsitidu. «U qéti...» — deryaning gherbiy teripi. «...méni taki Yehudiyege barghuche ötkili qoyush» — yaki «...sepirimde méni algha sürüsh».

2:8 Dan. 9:25

2:10 «Tobiya dégen emeldar» — ibraniy tilida «Tobiya dégen qul».

«Nehemiya»

Sépilni böleklerge bölüp ongshashqa buyrulushi

Kona sheharning xeritisini körüng

3¹ Shu chaghdä bash kahin Eliyashib we uning kahin qérindashliri qopup «Qoy qowuqi»ni yéngiwashtin yasap chiqti; ular qowuqning qanatirliri ornitip, uni Xudagha atap muqeddes dep békitti; ular «Yüzning munari» bilen «Hananiyelning munari»ghiche bolghan ariliqtiki sépilni ongshap, uni muqeddes dep békitti;² Uninggha tutash qismini Yérixoluqlar yasidi; yene uninggha tutash qismini Imrining oghli Zakkur yasidi.³ «Béliq qowuqi»ni Senaahning oghulliri yasidi; ular uning lim-késheklirini sélip, qanatliri, taqaqliri we baldaqirliri ornatti.⁴ Uninggha tutash qismini Hakozning newrisi, Uriyaning oghli Meremot yasidi; uninggha tutash qismini Meshezabelning newrisi, Berekiyaning oghli Meshullam yasidi. Uninggha tutash qismini Baanahning oghli Zadok yasidi.⁵ Uninggha tutash qismini Tekoaliqlar yasidi; lékin ularning chongliri öz xojisining ishini zimmisige ilishqa unimidi.

⁶ «Kona qowuq»ni Pasiyaning oghli Yehoda bilen Bésodiyanning oghli Meshullam yasidi; ular uning lim-késheklirini sélip, qanatliri, taqaqliri we baldaqirliri ornatti.⁷ Ularning yénidiki tutash qismini Gibéonluq Melatiya, Méronotluq Yadon hemde Deryaning bu gherbiy teripidiki waliylarning bashqurushi astidiki Gibéonluqlar bilen Mizpahliqlar yasidi.⁸ Ularning yénidiki tutash qismini zergerlerdin bolghan Xarhayaning oghli Uzziyel yasidi. Uninggha tutash qismini xushbuy buyum yasaydighan etirchilerdin Hananiya yasidi. Ular Yérusalém sépilini taki «Qélin tam»ghiche ongshap yasidi.⁹ Ularning yénidiki tutash qismini Yérusalémning yérimini hakimi bolghan Xurning oghli Réfaya yasidi.¹⁰ Ularning yénida, Xarumafning oghli Yedaya özining öyining udulidiki qismini yasidi. Ularning yénidiki qismini Xashabniyaning oghli Hattush yasidi.¹¹ Harimning oghli Malkiya bilen Pahat-Moabning oghli Hashshub sépilning bashqa bir bölüki bilen «Xumdanlar munari»ni yasidi.¹² Ularning yénidiki tutash qismini Yérusalémning yérimini hakimi Xalloheshning oghli Shallom özi we uning qizliri yasidi.

¹³ «Jilgha qowuqi»ni Hanun bilen Zanoah shehirining ahalisi yasidi. Ular uni yasap, uning qanatliri, taqaqliri we baldaqirliri ornatti we yene «Tézek qowuqi»ghiche ming gez sépilnimu yasidi.¹⁴ «Tézek qowuqi»ni Beyt-Hakkerem yurtining bashliqi Rekabning oghli Malkiya yasidi; ular uni yasap, uning qanatliri, taqaqliri we baldaqirliri ornatti.

¹⁵ «Bulaq qowuqi»ni Mizpah yurtining bashliqi Kol-Hozehning oghli Shallum yasidi. U uni yasap, ögzisini yépip, uning qanatliri, taqaqliri we baldaqirliri ornatti we yene shahane baghning yénidiki Siloam kölining sépilini «Dawutning shehiri»din chüshidighan pelempeygiche yéngiwashtin yasidi.

¹⁶ Uningdin kéyinki tutash qismini Dawutning qebrilirining udulidiki we uningdin kéyinki sün'iy kölge hem uning keynidiki «Palwanlarning öyi»ge qeder Beyt-Zur yurtining yérimini hakimi, Azbukning oghli Nehemiya yasidi.¹⁷ Uningdin kéyinki tutash qismini Lawiylar — Yeni Banining oghli Rehüm yasidi, uning yénidiki tutash qismini Kéilahning yérim yurtining hakimi Hashabiya öz yurtigha wakaliten yasap chiqti.¹⁸ Uning yénidiki tutash qismini ularning

3:1 «Yüzning munari» — bashqa xil terjimiler: — «Hamméahning munari» yaki «Méahning munari». «muqeddes dep békitti» — némishqa shundaq békitidu? Uning «Qoy qowuqi» dep atilishning sewebi belkim ibadetxanida sunulidighan qurbanliqlar (köpinchisi qoylar, elwette) shu derwazidin sheherge élip kiritiletti. Shunga qurbanliqlarning kirish yolini «muqeddes» dep békitish tolimu muwapiq idi — démek, shu derwazidin qurbanliqlardin bashqa héchqandaq nersilerni élip kirishke bolmaytti.

3:4 «Hakozning...» — yaki «Kozning...».

3:6 «Pasiyaning oghli Yehoda» — yaki «Pasiyaning oghli Yoyada».

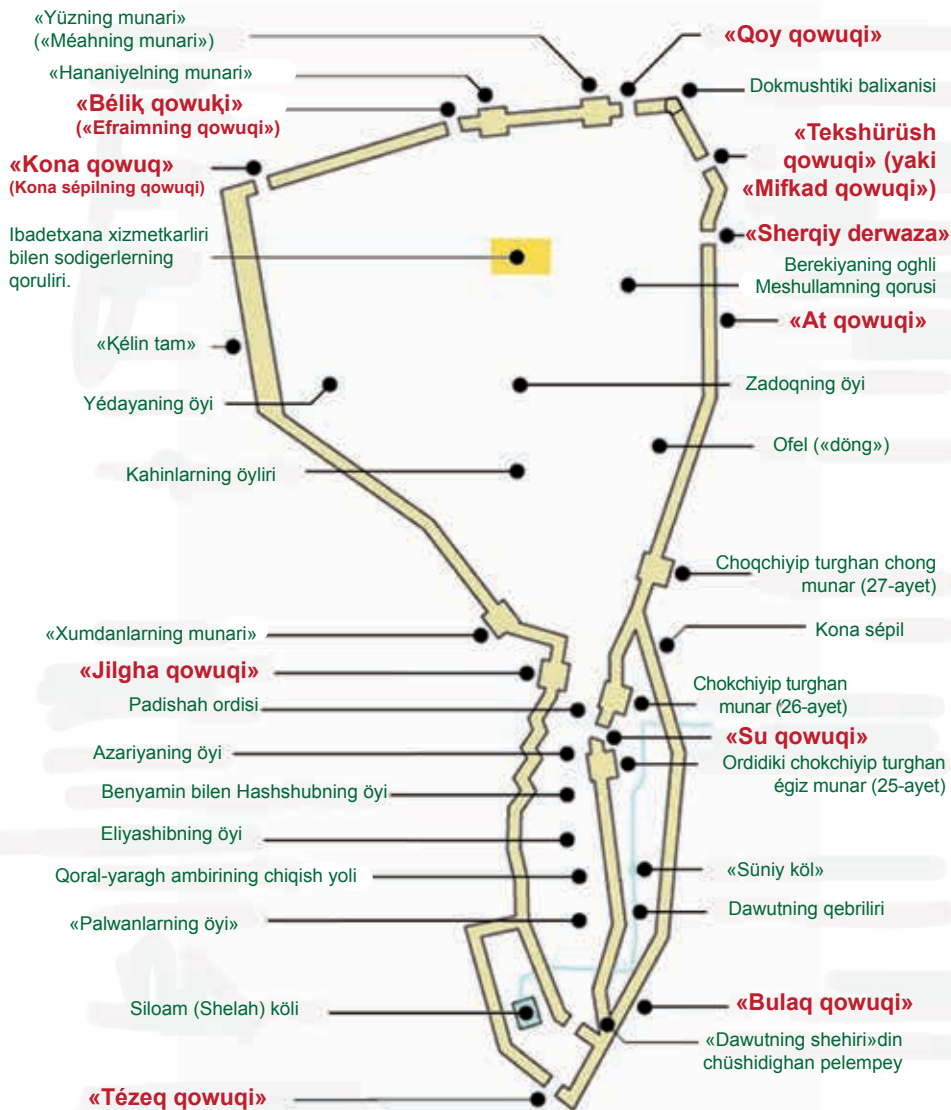
3:7 «Derya» — Efrat deryasi. «Melatiya, Méronotluq Yadon hemde Deryaning bu gherbiy teripidiki waliylarning bashqurushi astidiki Gibéonluqlar bilen Mizpahliqlar yasidi» — bashqa birxil terjimisi: «Melatiya... we Yadon yasidi; bular Deryaning gherbiy teripidiki waliylar idare qilidighan Gibéonluqlar we Mizpahliqlar idi».

3:8 «... ongshap yasidi» — yaki «...suwap chiqti».

3:15 «shahane baghning yénidiki Siloam köli» — mushu yerde ibraniy tilida «shahane baghning yénidiki Shélah köli» déyilidu.

Yérusalémning qowuq-derwaziliri

(Nehemiya dewri - «Nehemiya» 3-babni körüng)

Yérusalémning qowuqliri (Nehemiya qayta qurghan) «Neh.» 3

qérindashliri — Kéilahning ikkinchi yérimining hakimi, Hénadadning oghli Baway yasidi..¹⁹ Uning yénida, Mizpahning hakimi Yeshuaniyning oghli Ézer qoral-yaragh ambirigha chiqish yolining udulida, sépilning doqmushidiki yene bir bölükini yasidi.²⁰ Zabbayning oghli Baruq uningdin kéyinki yene bir bölükini, yene sépilning doqmushidin taki bash kahin Eliyashibning öyining derwazisighiche bolghan bölükini köngül qoyup yasidi.²¹ Uning yénida Hako- zning newrisi, Uriyaning oghli Meremot sépilning Eliyashibning öyining derwazisidin taki Eliyashibning hoylisining axirighiche bolghan yene bir bölükini yasidi..²² Bulardin kéyinki bir qismini Iordan tüzlenglikdikiler, kahinlar yasidi.²³ Bularning yénida, Binyamin bilen Hashshub öz öyining udulidiki bölükini yasidi. Ulardin kéyin Ananiyaning newrisi, Maaséyahning oghli Azariya öz öyining yénidiki qismini yasidi.²⁴ Uning yénida, Azariyaning öyidin taki sépilning doqmushighiche bolghan yene bir bölükini Hénadadning oghli Binnui yasidi.²⁵ Uning yénida, Uzayning oghli Palal padishah ordining doqmushi, shuningdek ordidiki choqchiyip turghan, zindan hoylisining yénidiki égiz munarning udulidiki bölükini yasidi. Uningdin kéyinki bir bölükini Paroshning oghli Pidaya yasidi.²⁶ Emdi Ofelde turidighan ibadetxana xizmetkarliri künchiqish tereptiki «Su qowuqi»ning udulidiki we choqchiyip turghan munarning udulidiki sépilni yasidi..²⁷ Choqchiyip turghan chong munarning udulida Tekoaliqlar taki Ofel sépilighiche bolghan ikkinchi bir bölükini yasidi.²⁸ «At qowuqi»ning yuqiri bir bölükini kahinlar herbiri öz öyining udulidiki qismini yasidi.²⁹ Immerning oghli Zadok ularning yénida, kéyinki qismini, öz öyining udulidiki bir bölükini yasidi. Uning yénidiki tutash qismini «sherqiy derwaza»ning derwaziweni Shékaniyaning oghli Shémaya yasidi.³⁰ Uning yénida, Shelemiyaning oghli Hananiya bilen Zafafning altinchi oghli Hanun ikkinchi bir bölükini yasidi; ularning yénida, Berekiyaning oghli Meshullam öz qorusining udulidiki bir bölekni yasidi.³¹ Uning yénida, shu yerdin tartip ibadetxana xizmetkarliri bilen sodigerlerning qoruliridin ötüp, «Tekshürüş qowuqi»ning udulidiki sépil doqmushining balixanisighiche bolghan bölükini zergerlerdin bolghan Malkiya yasidi.³² Doq-mushning balixanisi bilen «Qoy qowuqi»ning ariliqidiki bölekni zergerler bilen sodigerler yasidi.

Sanballatning xapa bolushi we mesxire qilishi

4¹ Shundaq boldiki, Sanballat bizning sépilni yéngiwashtin ongshawatqanliqimizni anglap ghezeplinip, qehri bilen Yehudalarni mesxire qildi.² U öz qérindashliri we Samariye qoshuni aldida: — Bu zeip Yehudalar néme qiliwatidu? Ular özlirini shundaq mustehkemlimekchimu? Ular qurbanliqlarni sunmaqchimu? Ular bir kün ichide püttürüşmekchimu? Topa döwiliri ichidin köyüp ketken tashlarni kolap chiqirip ulargha jan kirgüzemdiken? — dédi..³ Uning yénida turuwatqan Ammoniy Tobiya: — Ular herqanche yasisimu, bir tülke sépilning üstige yamiship chiqsa, ularning tash témini örüwétidu! — dédi.

3:18 «Baway» — yaki «Binnui».

3:21 «Hakozning newrisi» — yaki «Kozning newrisi».

3:26 «ibadetxana xizmetkarliri» — ibraniy tilida «Netaniylar».

3:31 «udulidiki sépil doqmushining balixanisighiche» — yaki «udulidiki sépil doqmushigha chiqish yolighiche» yaki «udulidiki sépil doqmushidiki pelempeygiche».

4:2 «Ular özlirini shundaq mustehkemlimekchimu?» — yaki «ular öz meyliche shundaq kétiwerse bolamdu?» yaki «özlirige tayinip bu ishni qilalamdu?». Téktistning ibraniy tilini chüshinish sel tes. «Topa döwiliri ichidin köyüp ketken tashlarni kolap chiqirip ulargha jan kirgüzemdiken?» — bu mesxire sözliri ichide bir-birige zit kélidighan ishlar bar. Qarighanda, gerche Sanballat mazaq qilghini bilen, uning qurulushqa bolghan ghezipi uningda bu ish püttürülüşü mumkin, dégendek birxil qorqunchning barliqigha ispat bolidu.

«Nehemiya»

Nehemiyaning duasi

⁴ — I Xudayimiz, qulaq sélip anglighaysen, kemsitilmektimiz, ularning qilgan haqaretlarini öz bëshigha yandurghaysun; ularni tutqun qilib élip bérilgan yaqa yurtta xeqning oljisigha aylandurghaysun! ⁵ Ularning qebihlikini yapmighaysen, gunahlari aldingdinmu öchürüwétilmisun; chunki ular sépilni ongshawatqanlarning könglige azar berdi!

⁶ Shundaqtimu sépilni yéngiwashtin ongshawerduq; uni ulap, égzikini yérimigha yetküzduq; chunki köpchilik köngül qoyup ishlidi.

Düşmenlarning tosqunluq we buzghunchilik qilishqa qestlishi

⁷ Shundaq boldiki, Sanballat, Tobiya, Ereblar, Ammoniyalar, Ashdodluqlar Yérusalém sépillirini yéngiwashtin ongshash quruluşining yenila élip bérilwatqanliqini, sépil bösüklirining étiwétilgenlikini anglap qattiq ghezepke kélishti-de, ⁸ birlikte Yérusalémgha hujum qilib uningda qalaymiqanchilik tughdurushni qestleshti. ⁹ Shunga biz Xudayimizgha iltija qilduq hem ularning sewebidin kéche-kündüz közetchi qoyup, özlirimiz ulardin mudapielenduq.

¹⁰ Bu chaghdá Yehudiyedikiler: — Ishchi-hammalar halidin ketti, shuningdek chalma-késeklér xetler yenila nahayiti köp, biz sépilni ongshashqa hetta sépilghimu yéqinlashmiduq! — déyishti. ¹¹ Shuning bilen bir waqitta düşmenlirimiz: — Ular sezmete, ular körmeste, ularning arisigha kiriwélip ularni óltürüp, quruluşni toxtitiwétimiz! — déyishti.

¹² We shundaq boldiki, ularning etrapida turuwatqan Yehudalar mu yénimizgha on qétim kélip: — Qaysi terepke qarisanqlar, ular shu tereptin kélip silerge hujum qilmaqchi! — dep xewer yetküzishti. ¹³ Shunga men xelqni jemet-jemet boyiche, qoligha qilich, neyze we oqyalirini élip, sépili pes bolghan yaki hujumgha ochuq turghan yerlerde sépilning arqisida qarawulluqta turushqa qoydum. ¹⁴ Közdin kechürüp chiqqandin kéyin ornumdin qopup mótiwerler bilen emeldarlar we bashqa xelq: — Ulardin qorqmanglar; ulugh we dehshetlik Rebni ésinglarda tutunglar, öz qérindashliringlar, oghul-qizliringlar, ayalliringlar we öy-makaninglar üçün jeng qilinglar, dédim.

Bir tereptin ishlesh, bir tereptin mudapielinish

¹⁵ Shundaq boldiki, özlirining suyiquestini bilip qalghanliqimiz düşmenlarning quligha yétip barghach, shuningdek Xuda ularning suyiquestini bichit qilghach, biz hemmimiz sépilgha qaytip, herbirimiz esli ish ornimizda ishni dawamlashturiwerduq.

¹⁶⁻¹⁷ Ene shu chaghdin bashlap xizmetkarlirimning yérini ish bilen boldi, yérini qoligha neyze, qalqan, oqya tutqan, dobulgha-sawut kiygen halda yürüshti. Serdar-emeldarlar sépilni ongshawatqan barliq Yehuda jemetidikilerning arqisida turdi. Hem yúklarni toshuwatqanlar hem ulargha yúk artiwatqanlarmu bir qolida ishlep, bir qolida yaraghlirini ching tutushqanidi. ¹⁸ Tamchilarning herbiri bellirige qilich-xenjerlirini asqan halda sépilni yasawatatti; kanaychi bolsa yénimda turatti. ¹⁹ Men mótiwerler, emeldarlar we bashqa xelq: — Bu quruluş nahayiti chong, dairisi keng; biz hemmimiz sépilda bölek-bölekler boyiche tarqilip ishlep, bir-birimizdin yiraq turuwatimiz. ²⁰ Shunga meyli qeyerde bolunglar, kanay awazini anglisanqlarla, biz bar shu yerge kélip yighilinglar; Xudayimiz biz üçün jeng qilidu, — dédim.

²¹ Biz ene shu teriqide ishliduq; xelqning yérini tang atqandin tartip yultuz chiqquche neyzilirini ching tutup turushti. ²² U chaghdá men yene xelq: — Hemmeylen öz xizmetkari bilen kéchini Yérusalémgha kirip ötküzsun, shundaq bolsa ular kéchisi bizning muhapizetchilik-

4:12 «qaysi terepke qarisanqlar, ular shu tereptin kélip silerge hujum qilmaqchi!» — esli ayetning köchürülmisi kentük bolghachqa, menisini jayida chiqirish tes bolup qaldi; shunga mushu Yehudiylarning éytqan sözlirining birneche xil terjimiliri bar. Lékin asasiy menilirining hemmisi düşmenlarning hertereplime qestleshirini körsitidu.

4:20 Mis. 14:25; Qan. 1:30; 28:7

mizni qilidu, kündüzi ishleydu, dédim.²³ Shundaq qilip ya men, ne qérindashlirim, ya xizmetkarlirim yaki manga egeshken muhapizetchilarning héchqaysisi kiyimlirini sélishmidi; herbiri hetta sugha barghandimu özining yaraghlirini éliwalatti.

Namratlarning nalisi

5¹U chaghda xalayıq we ularning xotunliri öz qérindashliri bolghan Yehudalar üstidin shikayet qilip qattiq dad-peryad kötürüshti.² Beziler: — Biz we oghul-qizlirimizning jan sanimiz köp, kün kechürishimiz üçün toyghudek ashliq almisAQ bolmaydu, déyishti.³ Yene beziler: — Biz acharchiliqta qalghan waqtimizda ashliq élip yeymiz dep étizlirimiz, üzümzarlıqlirimizni we öylirimizni renige bérishke mejbur bolduq, déyishti.⁴ We yene beziler: — Padishahning étizlirimiz we üzümzarlıqlirimiz üstige salghan baj-séliqni tapshurushqa pul qerz alduq.⁵ Gerche bedenlirimiz qérindashlirimizning bedenlirige, perzentlirimiz ularning perzentlirige oxshash bolsimu, lékin oghul-qizlirimizni qul-dédek bolushqa tapshurmay amalimiz bolmidi; emeliyette qizlirimizdin beziliri alliqachan dédek bolupmu ketti; ularni bedel tölep hörlükke chiqirishqa qurbimiz yetmidi, chünki bizning étizlar we üzümzarlıqlirimiz hazir bashqılarning qolididur, — déyishti.

Nehemiyaning mötiwerler bilen menseparlarni ghezep bilen eyiblishi

⁶Men ularning dad-peryadlirini we éytqan bu geplirini anglighandin kéyin qattiq ghezeplendim.⁷ Könglümde birer qur oyliniwalghandin kéyin, mötiwerler bilen emeldarlarni eyiblep: — Siler öz qérindashliringlarga qerz bérıp ulardin ösüm alidikensiler-he! — dep tenbih berdim. Andin ularning sewebidin chong bir yighin échip,⁸ ularni: — Biz küchimizning yétishiche yat taipilerge sétiwétılgen qérindashimiz Yehudalarni qayturup sétiwalduq, lékin siler bizni ularni qayturup sétiwalsun dep qérindashliringlarni yene sétiwetmekchi boluwatamsiler? — dep eyiblidim, ular deydiqan gep tapalmay, shük turup qaldi.⁹ Andin men ulargha yene: — Silerning bu qilghininglar qamlashmaptu. Siler düşmenlirimiz bolghan taipiler aldida bizni ahanetke qaldurmay, Xudayimizning qorqunchida mangsanglar bolmasmidi? ¹⁰Menmu, qérindashlirim we xizmetkarlirim ulargha pul we ashliq örne bérıp turup ösüm alsaq alattuq! Silerdin ötünimen, mundaq ösüm élishtin waz kécheyli! ¹¹Ötünüp qalay, siler del bugün ularning étizlirini, üzümzarlıq, zeytunzarlıq we öylirini qayturup béringlar, we shuningdek siler ulardin ündürüwalghan pul, ashliq, yéngi mey-sharab we yéngi zeytun maylirining ösümünü ulargha qayturup béringlar, dédim..

¹²Ular: — Qayturup bérimiz, emdi ulardin héch ösüm almaymiz; sili néme désile, biz shundaq qilimiz, déyishti. Men kahinlarni chaqirtip kélip, ularni bu wede boyiche shundaq ijra qilishqa

4:23 «herbiri hetta sugha barghandimu özining yaraghlirini éliwalatti» — yaki «herbiri ong qolidin yaraghlirini chüshürüshmidi» yaki «herbiyren peqet yuyunghandila kiyimlirini salatti». Eyni tékist kemtüktek körünidu.

5:4 «Padishahning étizlirimiz we üzümzarlıqlirimiz üstige salghan baj-séliqni tapshurushqa pul qerz alduq» — yaki «padishahning baj-séliqini töleshke étizlirimiz we üzümzarlıqlirimizni renige bérıp pul qerz alduq».

5:7 Mis. 22:24

5:10 «Menmu, qérindashlirim we xizmetkarlirim ulargha pul we ashliq örne bérıp turup ösüm alsaq alattuq» — bashqa birxil terjimisi: — (1) «menmu, qérindashlirim, xizmetkarlirimmu ulargha pul we ashliq örne bérıp turuwatimiz» yaki: — (2) «menmu, qérindashlirim, xizmetkarlirimmu ulargha pul we ashliq örne bérıp turayli».

—Nehemiyaning xarakteri bek séxiy bolghachqa, belkim ösümsiz örne-qerzni köp bergen bolushi mumkin idi. Uning üstige, qérindashlarga örne bérıp ösüm élish Musa peyghemberge nazil qilinghinigha xilaplıq («Mis.» 22:25, «Pend.» 15:5). Shunga bu ikkinchi xil terjimini toghra emes, dep qaraymiz. «mundaq ösüm élishtin waz kécheyli!» — yaki «mushundaq qerzge reni élishtin waz kécheyli».

5:11 «...bügün ularning étizlirini, üzümzarlıq, zeytunzarlıq we öylirini qayturup béringlar...» — mushu étiz qatarlıq mülükler eslide qerz-ötnilerge «rene» süpitide qoyulghan bolup, qerz igiliri ularni tartiwalghan bolsa kérek. «pul, ashliq...we yéngi zeytun maylirining ösümünü» — ibraniy tilida «pul, ashliq, ...we yéngi zeytun maylirining yüzdin biri» yaki «ösümi bir pirsent» — qandaq terjime qilinishtin qet'iynezer, mushu sözler choqum ösümning özini körstishi kérek.

«Nehemiya»

qesem ichküzdüm.¹³ Men tonunning péshini qéqip turup: — Kim mushu wedini ada qilmisa, Xuda shu yol bilen uning özini öz öyidin we mal-mülkidin mehrum qilip qéqiwetsun! Shu yol bilen uning hemme némisi quruqdilip qalghuche qéqiwétilsun! — dédim. Pütkül jamaet birdek: «Amin!» déyishti hem Perwerdigargha Hemdusana oqushti. Andin köpchilik shu wedisi boyiche déginidek qilishti.

Pak-diyaretlik we addiy-sadda Nehemiya

¹⁴ Shuningdek, Yehudiye zéminida ulargha waliy bolushqa tiklengen künden buyan, yeni padishah Artaxshashtaning yigirminchi yilidin ottuz ikkinchi yilighiche bolghan on ikki yil ichide ne men, ne méning uruq-tughqanlirim waliyliq nénini héch yémiduq.¹⁵ Mendin ilgiri waliy bolghanlar xelqge éghirchilik sélip, ulardin kündilik ashliq, mey-sharab we shuningdek qiriq shekel kümüş élip kelgeniken; hetta ularning xizmetkarlirimu xelqning üstidin hoquqwazliq qilip kelgeniken. Lékin men Xudadin qorqidighinim üçün undaq qilmidim.¹⁶ Men derweqe sépilning qurulushighila bérilgechke, biz hetta birer étiznimu sétiwalmiduq; méning barliq xizmetkarlirimu qurulushta ishleshke shu yerge yighilatti.¹⁷ Etrapimizdiki yat ellerdin bizning yénimizgha kelgenlerdin bölek, méning bilen bir dastixanda ghiza yeydighanlar Yehudiylar we emeldarlardin bir yüz ellik kishi idi.¹⁸ Herküni bir kala, xillanghan alte qoy teyyarlinatti, yene manga bezi uchar qushlar teyyarlinatti; her on künde bir qétim herxil mol mey-sharab bilen teminlinetti. Shundaq bolsimu men yenila «waliy néni»ni telep qilmidim; chünki qurulus Ishi xelqning üstidiki éghir yük idi.

¹⁹ — Ah Xudayim, men mushu xelq üçün qilghan barliq ishimni yad etkeysen, manga shapaet kórsetkeysen!..

Sanballatning qurulusgha tosqunluq qilish suyiqesti

⁶¹ Shundaq boldiki, Sanballat, Tobiya, ereb bolghan Geshem we düşmenlirimizning qalghan qismi méning sépilni yéngiwashtin onghshap chiqqanliqimni, sépilning emdi böstiklirining qalmighanliqini anglap (lékin u chaghda men téxi sépil qowuqlirining qanatlrini ornatmighanidim),² Sanballat bilen Geshem manga: — Kelsila, biz Ono tüzlenglikidiki Kefirim kentide kórüşeyli! — dep adem ewetiptu. Emeliyette ular manga qest qilmaqchi iken..³ Shunglashqa men elchilerni ewetip: — Men ulugh bir ish bilen shughulliniwatqanliqimdin siler terepke chüshmeymen. Men qandaqmu silerning qéshinglarga barimen dep, ishni tashlap uni toxtitip qoyay? — dédim.

⁴ Ular uda töt qétim mushu तरीقىде adem ewetti, men her qétim shundaq jawap berdim.⁵ Andin Sanballat beshinchi qétim shu तरीقىде өз xizmetkarigha péchetlenmigen xetni qoligha tutquzup ewetiptu.⁶ Xette: «Herqaysi eller arisida mundaq bir gep tarqilip yüridu, we Geshemmu shundaq deydu: — Sen we Yehudalar birge isyan kütürmekchi ikensiler; shunga sen sépilnimu yéngiwashtin onghshashqa kirishipsen; éytishlarga qarighanda sen özüngni ulargha padishah qilmaqchikensen..⁷ Sen yene Yérusalémde özüng toghruluq: «Mana, Yehudiyeде özimizning bir padishahimiz bar!» dep jar sélip teshwiq qilishqa birnechche peyghember qoyupsen. Emdi bu geppler sözsiz padishahning quliqigha yétip bayan qilinidu. Shunga, kelgin, biz birlikte meslihetlishiwalayli» déyilgeniken.

5:12 «Men kahninlarni chaqirtip kélip, ularni ... shundaq ijra qilishqa qesem ichküzdüm» — kahninlar eslide qerz igiliri emes; ularning mes'uliyiti bashqilarning shu wedisini ada qilishgha nazaretchilik qilishtin ibaret idi. Eslide kahninlar ösüm bérish toghruluq muqaddes qanun-belgilimlerni bilishi kérek idi, shundaqla bundaq weziyetke yol qoymasliqi kérek idi.

5:15 «qiriq shekel kümüş» — «shekel» éghirliq miqdari, bir shekel kümüş bolsa belkim 11.4 gram idi. Mushu yerde «qiriq shekel» belkim herküni xelqtin alghan pulni kórsitishi mumkin.

5:19 Neh. 13:22

6:2 «Kefirim kentide» — yaki «kentlerning biride».

6:6 «Geshem» — ibranii tilida mushu yerde «Gashmu» — Geshemning yene bir shekli.

«Nehemiya»

⁸ Men uninggha: «Sen éytqan ishlar héchqachan qilinghan emes; bular belki öz könglüngdin oydurup chiqarghining, xalas» dep jawab qayturdum. ⁹ Emeliyette, ular: «Mushundaq qilsaq ularning qoli maghdursizlinip, qurulush ishi ada qilinmay qalidu!» dep oylap bizni qorqatmaqchi idi.

— «Emdi méning qolumni ishta téximu küchlendürgeysen!».

Yalghan peyghember Shémayaning tehdit sélishi

¹⁰ Mehetabelning newrisi, Délayaning oggli Shémaya özini öz öyige qamiwalghanidi; men uning öyige kelsem u: — Biz Xudaning öyide, ibadetxanining ichide körüşeyli we ibadetxanining derwaza qanatlarini étip qoyayli; chünki ular séni öltürgili kélidu; shübhisizki, kéchisi kélip séni öltürmekchi boldi! — dédi..

¹¹ Men: — Manga oxshash bir adem qandaqmu qéchip ketsun? Mendek bir adem jénimni qutquzimen dep qandaqmu ibadetxanigha kiriwalghudekmen? Men hergiz u yerge kiriwalmaymen! — dep jawab berdim. ¹² Chünki men qarisam, uning Xuda teripidin ewetilgen emes, belki Tobiya bilen Sanballat teripidin sétiwélinip, manga zéyan yetküzmekchi bolup bu bésharet bergenlikige közüm yetti. ¹³ Uni sétiwélishidiki meqset, méni qorqutup, shularning déginidek qilghuzup gunah qildurushtin ibaret idi. Shundaq qilghan bolsam, namimni bulghap méni qarilashqa shikayet qilalaydighan bolatti.

¹⁴ — «Ah Xuda, Tobiya bilen Sanballatni ésingda tutup, ularning qilghanlirigha yarisha öz béshigha yandurghaysen, shundaqla méni qorqatmaqchi bolghan ayal peyghember Noadiya bilen bashqa peyghemberlarningmu qilghanlarini öz béshigha yandurghaysen!».

Qayta ongshashning tamamlinishi

¹⁵ Élul éyining yigirme beshinchi küni sépil pütti, pütün qurulushqa ellik ikki kün waqit ketti.

¹⁶ Shundaq boldiki, dushmanlirimiz buningdin xewer tapti we etrapimizdiki barliq eller qorqup kétishti; öz neziride heywiti bek chüshüp ketti we bu qurulushni Xudayimizning Özi élip barghan ish ikenlikini bilip yetti. ¹⁷ Shu künlerde Yehudiyediki mötiwerler Tobiyagha nurgun xet yazdi, Tobiyamu ulargha jawaben daim xet yézip turdi. ¹⁸ Chünki Yehudiyede Tobiyagha baghlinip qélip, qesem ichken nurgun kishiler bar idi; chünki u Arahning oggli, Shékaniyaning küyoghli idi, hemde uning oggli Yohanan Berekiyaning oggli Meshullamning qizini xotunluqqa alghanidi. ¹⁹ Shuningdek ular yene méning aldimda pat-pat Tobiyaning yaxshi ishlirini tilgha élip qoyushatti hem méning geplirimnimu uninggha yetküzüp turushatti; Tobiya bolsa manga pat-pat tehdit sélip xet yézip turatti.

Hanani bilen Hananiyaning birlikte bashqurushqa qoyulushi

7¹ Sépil ongshilip bolup, men derwazilarni ornitip, derwaziwenlerni, ghezkelshlerni we Lawiylarni békitip teyinligendin kéyin shundaq boldiki, ² Men inim Hanani bilen qel'e serdari Hananiyani Yérusalémni bashqurushqa qoydum; chünki Hananiya ishenchlik adem bolup, Xudadin qorqushta köp ademlerdin éship kététti. ³ Men ulargha: — Kün issighuche

6:10 «Shémaya özini öz öyige qamiwalghanidi — özini qamiwélishning sewebi éniq emes; «resimiy napak» bolghanliqi yaki qesem ichkenlikli seweb bolghan bolushi mumkin.

6:13 «Shundaq qilghan bolsam, namimni bulghap méni qarilashqa shikayet qilalaydighan bolatti» — Sanballat we Tobiyaning bu eqli xéli hiyle-mikirlik idi. Nehemiya kahin emes; shunga (1) u ibadetxanigha napak halda yaki éhtiyatsizliq bilen kirse gunah ötküzüshi mumkin idi; (2) «muqeddes jay»ning özige kirgen bolsa gunahi téximu éghir bolatti; qaysila ehwalda bolsun öz xelqi aldidiki nam-abruyi chüshken bolatti we shuning tüpeylidin qurulush ishi toxtitilghan bolatti.

7:2 «inim Hanan» — Nehemiyaning inisi 1:2, 3de tilgha élinidu. «Men inim Hanani bilen ... Hananiyani Yérusalémni bashqurushqa qoydum» — Yérusalémni bashqurushqa ademlerni qoyush, Nehemiyaning Artaxshashtaning yénigha qaytmaqchi ikenlikini körsitishi mumkin (2:6ni köring). «Hananiya ishenchlik adem bolup...» — ibranii tilida «u

«Nehemiya»

Yérusalémning qowuqliri échilmisun; qowuqlarning qanatliri étilgende, baldaqar taqalghan waqitliridimu derwaziwenler yénida turup közet qilisun; shuningdek Yérusalémدا turuwatqanlardin qarawullar közet nöwetlirige qoyulup békittilsun; herbir adem özining bir közitige mes'ul bolsun, shundaqla herbirining köziti öz öyining udulida bolsun, dep tapilidim..

⁴ Sheher chong hem kengri bolghini bilen ahale az, öyler téxi sélinmighanidi.

Birinchi qétim qaytip kelgen Yehudiylar

«Ezra» 2:1-35ni körüng

⁵ Xudayim könglümge mötiwerler, emeldarlar we xelqning herbirini nesebnamisi boyiche royxetke élishqa ularni yighish niyitini saldi. Men awwal birinchi qétim qaytip kelgen ademlerning nesebnamisini taptim, uningda mundaq pütülgenidi: —

⁶ Töwendikiler Yehudiye ölkisidikilerdin, esli Babil padishahi Néboqadnesar teripidin sürgün qilinghanlardin, Yérusalém we Yehudiyege chiqip, herbiri öz shehirlirige ketti: —

⁷ Ular Zerubbabel, Yeshua, Nehemiya, Azariya, Raamiya, Nahamani, Mordikay, Bilshan, Misperet, Bigway, Nehum we Baanahlar bille qaytip keldi. Emdi Israil xelqining ichidiki erkeklerning sani töwendikiche: —

⁸ Paroshning ewladliri ikki ming bir yüz yetmish ikki kishi; ⁹ Shefatiyaning ewladliri üç yüz yetmish ikki kishi; ¹⁰ Arahning ewladliri alte yüz yetmish besh kishi; ¹¹ Pahat-Moabning ewladliri, yeni Yeshua bilen Yoabning ewladliri ikki ming sekkiz yüz on sekkiz kishi; ¹² Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi; ¹³ Zattuning ewladliri sekkiz yüz qiriq besh kishi; ¹⁴ Zakkayning ewladliri yette yüz atmish kishi; ¹⁵ Binnuiyning ewladliri alte yüz qiriq sekkiz kishi; ¹⁶ Bibayning ewladliri alte yüz yigirme sekkiz kishi; ¹⁷ Azgadning ewladliri ikki ming üç yüz yigirme ikki kishi; ¹⁸ Adonikamning ewladliri alte yüz atmish yette kishi; ¹⁹ Bigwayning ewladliri ikki ming atmish yette kishi; ²⁰ Adinning ewladliri alte yüz ellik besh kishi; ²¹ Hezekiyaning jemetidin bolghan Atérning ewladliri toqsan sekkiz kishi; ²² Hashumning ewladliri üç yüz yigirme sekkiz kishi; ²³ Bizayning ewladliri üç yüz yigirme töt kishi; ²⁴ Harifning ewladliri bir yüz on ikki kishi; ²⁵ Gibéonning ewladliri toqsan besh kishi; ²⁶ Beyt-Lehemlikler bilen Nitofaliqlar jemi bir yüz seksen sekkiz kishi; ²⁷ Anatotluqlar bir yüz yigirme sekkiz kishi; ²⁸ Beyt-Azmawetlikler qiriq ikki kishi. ²⁹ Kiriati-yéarimliqlar, Kefirahliqlar we Beerotluqlar bolup jemi yette yüz qiriq üç kishi; ³⁰ Ramahliqlar bilen Gébaliqlar jemi alte yüz yigirme bir kishi; ³¹ Mikdashliqlar bir yüz yigirme ikki kishi; ³² Beyt-Ellikler bilen ayiliqlar jemi bir yüz yigirme üç kishi; ³³ ikkinchi bir Nébodikiler ellik ikki kishi; ³⁴ ikkinchi bir Élamning ewladliri bir ming ikki yüz ellik töt kishi; ³⁵ Harimning ewladliri üç yüz yigirme kishi; ³⁶ Yérixoluqlar üç yüz qiriq besh kishi; ³⁷ Lod,

ishenchlik adem bolup..». Bezi alimlar «u» Hananini körsitidu, dep qaraydu.

7:3 «derwaziwenler yénida turup közet qilisun» — ibranij tilida «ular yénida turup közet qilisun». «shuningdek Yérusalémda turuwatqanlardin qarawullar közet nöwetlirige qoyulup békittilsun; herbir adem özining bir közitige mes'ul bolsun, shundaqla herbirining köziti öz öyining udulida bolsun, dep tapilidim» — bashqa birxil terjimisi: «shuningdek Yérusalémning qowuqliri chüsh waqtida ochuq turmisun; qowuqlar étilgende, baldaqiri taqalghinida derwaziwenler yénida turup közet qilisun; Yérusalémda turuwatqanlardin qarawullar élinip, közet nöwetlirige qoyup békittilsun; beziler alahide nöwettiki közette tursun, beziler öz öyining udulida közette tursun». Yene bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin.

7:6 «Töwendikiler... esli Babil padishahi Néboqadnesar teripidin sürgün qilinghanlardin...» — bu tizimlik bilen «Ezra» 2-babniki tizimlik otturisida ademlerning isimliri, sani we tizimlik tertipide bezide azraq perqler bar. Bu perqler ikki tizimlikning heqiqet ikenlikige téximu ispat béridu. Ikkinchi tizimlikni Yérusalémda, birinchi tizimlikni Babilda qilghan bolushi mumkin. Ikkinchi tizimlik axirida Yérusalémgha yétip kélip olтураqlashqanlarni körsitidu; birinchi tizimlikte xatirlengen beziliri shübhisizki, kéyin niyitidin éynip, Yérusalémgha barmay qalghan yaki barghandin kéyin, yene Babilgha qaytip ketkenidi; shundaqla Yérusalémgha qaytish yolida ölgenler bolushimu mumkin. Eslidiki tizimlikke xatirlennigen bolsimu, lékin kéyin Yérusalémgha barimen dep «qaytish»qa qatnashqanlarmu bar bolsa kérek; ular ikkinchi tizimlikke xatirlengen.

7:6 Ezra 2

7:24 «Harif» — «Ezra» 2:18de «Yorah».

7:25 «Gibéon» — «Ezra» 2:20de «Gibbar».

«Nehemiya»

Hadid we Ononing ewladliri jemi yette yüz yigirme bir kishi;³⁸ Sinaahning ewladliri üç ming toqquz yüz ottuz kishi.

Qaytip kelgen kahinlar we Lawiylar

«Ezra» 2:36-42ni körüng

³⁹ Kahinlarning sani töwendikiche: — Yeshua jemetidiki Yedayaning ewladliri toqquz yüz yetmiş üç kishi; ⁴⁰ Immerning ewladliri bir ming ellik ikki kishi; ⁴¹ Pashxurning ewladliri bir ming ikki yüz qiriq yette kishi; ⁴² Harimning ewladliri bir ming on yette kishi.

⁴³ Lawiylarning sani töwendikiche: — Xodwahning ewladliridin, yeni Yeshua bilen Kadmiyelning ewladliri yetmiş töt kishi.

⁴⁴ Ghezlekeshlerdin: — Asafning ewladliri bir yüz qiriq sekkiz kishi.

⁴⁵ Derwaziwenlarning neslidin: — Shallumning ewladliri, Atérning ewladliri, Talmonning ewladliri, Akkubning ewladliri, Xatitaning ewladliri bilen Shobayning ewladliri jemi bir yüz ottuz sekkiz kishi.

Qaytip kelgen muqeddes jay we shah jemetidiki xizmetkarlar

«Ezra» 2:43-58ni körüng

⁴⁶ Ibadetxana xizmetkarliri töwendikiche: — Zixaning ewladliri, Xasufaning ewladliri, Tabbao-ning ewladliri. ⁴⁷ Kirostning ewladliri, Siyaning ewladliri, Padonning ewladliri, ⁴⁸ Libanahning ewladliri, Hagabahning ewladliri, Shalmayning ewladliri, ⁴⁹ Hananning ewladliri, Giddelning ewladliri, Gaharning ewladliri, ⁵⁰ Réayahning ewladliri, Rezinning ewladliri, Nikodaning ewladliri, ⁵¹ Gazzamning ewladliri, Uzzaning ewladliri, Pasiyaning ewladliri, ⁵² Bisayning ewladliri, Meunimning ewladliri, Nefussesimning ewladliri, ⁵³ Bakkukning ewladliri, Xakufaning ewladliri, Xarxurning ewladliri, ⁵⁴ Bazlitning ewladliri, Mehidaning ewladliri, Xarshaning ewladliri, ⁵⁵ Barkosning ewladliri, Siséranning ewladliri, Témahning ewladliri, ⁵⁶ Neziyaning ewladliri bilen Xatifaning ewladliridin ibaret.

⁵⁷ Sulaymanning xizmetkarlirining ewladlirining sani töwendikiche: — Sotayning ewladliri, Soferetning ewladliri, Péridaning ewladliri, ⁵⁸ Yaalaning ewladliri, Darkonning ewladliri, Giddelning ewladliri, ⁵⁹ Shefetiyaning ewladliri, Xattilning ewladliri, Poqeret-Hazzibaimning ewladliri bilen Amonning ewladliridin ibaret. ⁶⁰ Ibadetxana xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkari bolghanlarning ewladliri jemi üç yüz toqsan ikki kishi.

Kélp chiqishi naéniq kishiler

«Ezra» 2:59-63

⁶¹ Töwendiki kishiler Tel-Mélah, Tel-Xarsha, Kérub, Addon, Immerdin kelgen bolsimu, lékin ular özlirining ata jemetining yaki nesebining Israil adimi ikenlikini ispatlap bérelmidi. ⁶² Bular Délayaning ewladliri, Tobiyanning ewladliri we Nikodaning ewladliri bolup, jemi alte yüz qiriq ikki kishi; ⁶³ Kahinlardin Xabayanning ewladliri, kozning ewladliri bilen Barzillayning ewladliri bar idi; Barzillay Giléadliq Barzillayning bir qizini alghachqa ularning éti bilen atalghanidi..

7:37 «Lod, Hadid we Ononing ewladliri...» — yaki «Lodluqlar, Hadidliqlar we Onoluqlar...».

7:43 «Xodwah» — «Ezra» 2:40de «Xodawiya».

7:46 «Ibadetxana xizmetkarliri» — ibraniy tilida «Netiniylar». Menisi belkim «béghishlanghanlar». Ularning ejdadliri belkim «Gibéonluqlar» idi. «Yeshua» 9:27ni we «1Tar.» 9:2ni körüng.

7:47 «Siya» — «Ezra» 2:47de «Siyaha».

7:52 «Nefussesim» — «Ezra» 2:50de «Nefussim».

7:54 «Bazlit» — yaki «Bazlut» «Ezra» 2:52.

7:57 «Pérída» — yaki «Péruda» «Ezra» 2:55.

7:59 «Amon» — yaki «Ami» «Ezra» 2:57.

7:63 «Kozning ewladliri» — yaki «Hakkozning ewladliri».

«Nehemiya»

⁶⁴ Bular jemetining nesebnamisini izdep tapalmidi; shunga ular «napak» hésablinip kahinliq-tin qaldurildi. ⁶⁵ Waliy ulargha: — Urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche «eng muqeddes yimeklikler»ge éghiz tegküzmeysiler, dédi.

Qaytip kelgüchilerning omumiy sani «Ezra» 2:64-67nimu körüng

⁶⁶ Pütün jamaet jemiý qiriq ikki ming üch yüz atmish kishi; ⁶⁷⁻⁶⁸ Buningdin bashqa ularning yene yette ming üch yüz ottuz yette qul-dédiki bar idi; yene ikki yüz qiriq besh er-ayal ghezelchisi bar idi. Ularning yette yüz ottuz alte éti, ikki yüz qiriq besh qéchiri, ⁶⁹ töt yüz ottuz besh tögisi we alte ming yette yüz yigirme éshiki bar idi.

Ibadetxana üçhün teqdim qilinghan sowghatlar «Ezra» 70-68:2nimu körüng

⁷⁰ Jemet kattiwashliridin beziliri ibadetxana qurulusi üçhün hediyeirini teqdim qildi; waliy xezinige ming darik altun, ellik das we besh yüz ottuz qur kahin toni teqdim qildi; ⁷¹ jemet kattiwashliridin beziliri qurulus xezinisige yigirme ming darik altun, ikki ming ikki yüz mina kümüş; ⁷² xelqning qalghini yigirme ming darik altun, ikki ming ikki yüz mina kümüş, atmish yette qur kahin tonini teqdim qildi. ⁷³ Shuningdin kéyin kahinlar, Lawiylar, derwaziwenler, ghezekeshler we bir qisim xelq qoshulup, ibadetxana xizmetkarliri, shundaqla qalghan Israil xelqining hemmisi öz sheherlirige makanlashti..

Tewratshunas Ezraning Tewrat-qanun kitabini oqup bérishi

8¹ Yettinchi aygha kelgende, Israillarning hemmisi öz sheherlirige kélip orunliship boldi. Bu chaghda pütün xalayıq xuddi bir ademdek bolup «Su qowuqi» aldidiki meydangha yighilip, tewratshunas Ezradin Perwerdigarning Musaning wastisi bilen Israilgha tapilighan Tewrat-qanun kitabini keltürishni telep qildi. ² Yettinchi ayning birinchi küni kahin Ezra Tewrat-qanun kitabini jamaetke, yeni er-ayallar, shundaqla anglap chüshineleydighan barliq kishilerning aldigha élip chiqti; ³ «Su qowuqi»ning aldidiki meydanda, etigendin chüshkiche, er-ayallargha, shundaqla anglap chüshineleydighan kishilerge oqup berdi. Pütkül jamaetning qulaqliri Tewrat-qanun kitabidiki sözlerde idi. ⁴ Tewratshunas Ezra mexsus mushu ishq

7:65 «Waliy» — ibranıy tilidiki «Tirshata», eslide Pars tili bolup, menisi belkim «janabliri». «urim we tummim» — alahide birxil tashlar. U kahin kiygen «efod»ning yanchuqida (qoshénda) turidu. Bu tashlar arqiliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. «Mis.» 28:28-30ni körüng. «urim we tummimni kötürgüchi kahin arimizda xizmette bolghuche» — menisi belkim: (1) urim we tummim Babilda sürgün bolghan waqıtida yoqap ketken bolushi mumkin; (2) tépilghini bilen ulargha tebir bérıp menisini chüshendüridighan kahin téxi chiqmıdı.

7:66 «qiriq ikki ming üch yüz atmish kishi» — bu «Ezra» 2:64diki sangha oxshash; shübhısizki, bu Yérusalémgha yétip kélip, Babilgha qaytmay, Yehudiye de heqiqiy olturaqlashqanlarning sanıdur.

7:70 «darik» — (yaki «draxma») — mushu yerde Pars impériyesidiki birxil altun tengge, bir darikning éghirliqi 0.4-0.5 gram bolushi mumkin; mushu yerde bu daslarning qimmiti 0.4-0.5 kilogram altungha barawer idi.

7:71 «mina» — birxil kümüş tengge, 60 shekelge yaki «talant»tin atmishtin birige barawer idi. Mushu yerde kümüşning jemiý éghirliqi belkim 800-1200 kilogramche idi.

7:73 «Shuningdin kéyin kahinlar, Lawiylar, derwaziwenler, ghezekeshler... shundaqla qalghan Israil xelqining hemmisi öz sheherlirige makanlashti» — bu ayetning menisi belkim: (1) kahinlar, Lawiylar qatarlıqlar ózige yéngiwashtin teqsim qilinghan sheherliride makan tutti, yaki Yérusalémdeki xizmette bolush üçhün Yérusalémgha yéqin bolghan, shundaqla ulargha teqsim qilinghan sheherlerde makanlashti; (2) Lawiylardin bashqa Israillar, yeni on ikki qebilidin qaytip kelgenler eslide ózige xas sheherlirige makanlashti yaki yéngiwashtin ulargha teqsim qilinghan sheherlerde makanlashti.

—Köp sheher-yézilar weyrın bolghachqa, yaki yat ellerning igidarchılıqi astida bolghachqa, belkim herxil imkanıyet teng bolushi mumkin idi.

8:2 «yettinchi ayning birinchi küni» — bu kün «kanaylar chélış héyti» idi. Adette shü héyt üçhün barliq xelqning Yérusalémgha yighilishining zörüiyiti bolmaytti; lékin yettinchi ayning oninchi künidiki «kafaret küni» we kéyinki «kepiler héyti»da (14-21-küni) yighilishi muqeddes qanunda telep qilinghanıdı.

hazirlangan yaghach munberge chiqip turdi; uning ong teripide turghini Mattitiya, Shéma, Anayah, Uriya, Hilqiya bilen Maaséyahlar idi; sol teripide turghini Pidaya, Mishael, Malkiya, Hashom, Hashbaddana, Zekeriya bilen Meshullam idi. ⁵ Ezra pütkül xalayıqning köz aldida kitabni achi, chunki u pütün xalayıqtin évizde turatti; u kitabni achqanda, barliq xalayıq ornidin qopti. ⁶ Ezra ulugh Xuda bolghan Perwerdigargha medhiyeler oquwidi, barliq xalayıq qollarini kütürüp jawaben: «Amin! Amin!» déyishti; andin tizlinip, pishanisini yerge yéqip, Perwerdigargha sejde qildi. ⁷ Andin kéyin Lawiylardin Yeshuya, Bani, Sherebiya, Yamin, Akkub, Shabbitay, Xodiya, Maaséyah, Kélita, Azariya, Yozabad, Hanan we Pélayalar xalayıqqa Tewrat qanunini chüshendürdi; jamaet öre turatti. ⁸ Ular jamaetke kitabtin Xudaning Tewrat-qanunini jarangliq oqup berdi we oqulganni chüshiniwélishi üçün uning menisi we ehmiyiti toghrisida éniq tebir berdi.

⁹ Waliy Nehemiya bilen tewartshunas kahin Ezra we xelq qanunning menisini ögitedighan Lawiylar pütkül jamaetke: — Bügün Xudayinglar bolghan Perwerdigargha atalghan muqeddes kündür, yigha-zar qilmanglar! — dédi. Chunki xalayıqning hemmisi Tewrat qanunidiki sözlerni anglap yigha-zar qilip kétishkenidi. ¹⁰ Andin Nehemiya ulargha: — Siler bérıp nazunémetlerni yep, sherbetlerni ichinglar, özige yimek-ichmek teyyarlialmighanlarga yemek-ichmek bölüp béringlar; chunki bügün Rebbimizge atalghan muqeddes bir kündür. Ghemkin bolmanglar; chunki Perwerdigarning shadliqi silerning küchünglardur, dédi. ¹¹ Lawiylarmu: — Bügün muqeddes kün bolghachqa, tinchlininglar, ghemkin bolmanglar! — dep jamaetni tinchlandurdi. ¹² Jamaet qaytip bérıp, yep-ichishti, bashqilarghimu yimek-ichmek üleshtürüp berdi, shad-xuramliqqa chömdi; chunki ular bérilgen telim sözlirini chüshengenidi.

«Kepiler héyti» ötküzüş

¹³ Etisi xalayıq ichidiki qebile kattiwashliri, kahinlar we Lawiylar tewartshunas Ezraning yénigha yighilip, Tewrat qanunidiki sözlerni téximu chüshinip pem-parasetke érishmekchi boldi. ¹⁴ Ular Tewrat qanunida Perwerdigar Musaning wastisi bilen Israillargha yettinchi aydiki héytta kepilerde turushi kéreklik pütülgenlikini uqti, ¹⁵ shundaqla özliri turuwatqan barliq sheherlerde we Yérusalémnda: «Siler taghqa chiqip, zeytun shéxi bilen yawa zeytun shaxlirini, xadas öjme shaxlirini, xorma derexlirining shaxlirini we yopurmaqliri baraqsan derex shaxlirini ekilip, Tewratta yézilghinidek kepilerni yasanglar» dégenlikini tarqitip jarkalashni buyrughanliqini uqti. ¹⁶ Shuning bilen xalayıq chiqip shax ekilip özliri üçün, herbiri öylirining ögziliride, hoylilirida, Xudaning öyidiki hoylilarda, «Su qowuqi»ning chong meydanida we «Efraim derwazisi»ning chong meydanida kepilerni yasap tikti. ¹⁷ Sürgünlüktn qaytip kelgen pütkül jamaet kepilerni yasap tikti we shundaqla kepilerge jaylashti; Nunning oghli Yeshu-ning künliridin tartip shu küngiche Israillar undaq qilip baqmighanidi. Hemmeylen qattiq xushal bolushti. ¹⁸ Birinchi kündin axirqi küngiche Ezra herküni Xudaning Tewrat-qanun kitabini oqdi. Ular yette kün héyt ötküzdi; sekkizinchi küni belgilime boyiche tentenilik ibadet yighilishi ötküzüldi.

8:8 «Ular ... kitabtin Xudaning Tewrat-qanunini jarangliq oqup ... chüshiniwélishi üçün uning menisi we ehmiyiti toghrisida éniq tebir berdi» — bu chüshendürüş jeryani, shübhisizki, aramiy tilgha we belkim bashqa birnechche tillargha terjime qilishnimu öz ichige alghan.

8:14 Mis. 23:16; Law. 23:34; Chöl. 29:12-39; Qan. 16:13, 14, 15

8:15 «...Tewratta yézilghinidek kepilerni yasanglar» dégenlikini tarqitip jarkalashni buyrughanliqini uqti» — belgilime «Law.» 23:34-44, «Qan.» 16:13-17ni körüng.

«Nehemiya»

Xelqning roza tutup gunahini tonushi

9¹ Shu ayni yigirme tötinchi kuni Israillar roza tutup, boz kiyip, üsti-béshigha topa chachqan halda yigildi; ² Israil nesli özlirini barliq yat taipilerdin ayrip chiqti, andin öre turup özlirining gunahlarini we ata-bowilirining ötküzgen qebihliklarini étirap qildi. ³ Ular shu künniing töttin biride öz yéride turup özlirining Xudasi bolghan Perwerdigarning Tewrat-qanun kitabini oqudi; künniing yene töttin biride özlirining gunahlarini tonudi we Xudasi bolghan Perwerdigargha sejde qildi. ⁴ Lawiylardin Yeshua, Bani, Kadmiyel, Shebaniya, Bunni, Sherebiya, Bani we Kénanilar pelempeylerde turup özlirining Xudasi bolghan Perwerdigargha ünlik awaz bilen nida qildi.

Hemdusana we dua

⁵ Lawiy Yeshua, Kadmiyel, Bani, Hashabiniya, Sherebiya, Xodiya, Shebaniya we Pitahiyalar: «Ornunglardin qopup Xudayinglar bolghan Perwerdigargha ebedil'ebedgiche teshekkür-medhiye qayturunglar» — dédi we mundaq dua-hemdusana uqudi: —

«I Xuda, insanlar Séning shanu-shewketlik namingni ulughlisun! Berheq, barliq teshekkür-medhiyiler naminggha yétishmeydu! ⁶ Sen, peqet Senla Perwerdigardursen; asmanlarni, asmanlarning asminini we ularning barliq qoshunlarini, yer we yer üstidiki hemmini, déngizlar we ular ichidiki hemmini yaratquchidursen; Sen bularning hemmisige hayatliq bergüchisen, asmanlarning barliq qoshunlari Sanga sejde qilghuchidur... ⁷ Sen berheq Perwerdigar Xudadursen, Sen Abramni talliding, uni Kaldiyeining Ur shehiridin élip chiqting, uninggha Ibrahim dégen namni ata qilding... ⁸ Sen uning qelbining Özüngge sadiq-ishenchilik ikenlikini körüp, uning bilen ehde tüzüp Qanaaniylarning, Hittiylarning, Amoriylarning, Perizziylarning, Yebusiylarning we Girgashiylarning zéminini uning ewladlirigha teqdim qilib bérishni wede qilding; Sen heqqaniy bolghanliqingdin, sözliringni ishqa ashurdung.

⁹ Sen ata-bowilirimizning Misirda jebir-zulum chékiwatqanliqini körüp, ularning Qizil déngiz boyidiki nalisigha qulaq salding. ¹⁰ Sen Misirliqlarning ulargha qandaq yoghanchilik bilen muamile qilghanliqini bilgingindin kéyin Pirewn, uning barliq xizmetchiliri we uning zéminidiki barliq xelqge möjizilik alamet we karametlerni körsitip, Özüng üçün bügünge qeder saqlinip kéliwatqan ulugh bir nam-shöhretni tikliding. ¹¹ Sen yene ata-bowilirimiz aldida déngizni bölüp, ular déngizning otturisidin quruq yer üstidin méngip ötti; ularni qoghlap kelgenlerni chongqur déngiz tégige tashlap gherq qiliwetting, xuddi jushqunluq déngizgha tashlanghan tashtek gherq qilding. ¹² Sen ularni kündüzi bulut tüwrüki bilen, kéchisi ot tüwrüki bilen yétekliding, bular arqiliq ularning mangidighan yolini yorutup berding. ¹³ Sen Sinay téghigha chüshüp, asmanda turup ular bilen sözliship, ulargha toghra höküm, heqiqiy ishenchlik qanunlar, yaxshi belgilimiler we emrlerni ata qilding. ¹⁴ Sen ulargha Özüngning muqeddes shabat küningni tonuttung, qulung Musaning wastisi bilen ulargha emrlar, belgilimiler we

9:4 «Lawiylardin Yeshua, Bani, Kadmiyel, Shebaniya, Bunni, Sherebiya, Bani we Kénanilar pelempeylerde turup,...» — yaki «Yeshua, Bani, ... we Kénanilar Lawiylarning pelempeyide turup,...».

9:6 «Sen, peqet senla Perwerdigardursen» — ibraniy tilida: «Sen, peqet Senla i Perwerdigar, «U»dursen» dégen sözler bilen ipadilinidu. 6-ayetnimu körüng. «uninggha Ibrahim dégen namni ata qilding» — «Yar.» 17:1ni körüng.

9:6 Yar. 1; Zeb. 146:6; Ros. 14:15; 17:24; Weh. 14:7

9:7 «Sen berheq Perwerdigar Xudadursen» — ibraniy tilida: «Berheq, i Perwerdigarxuda, Sen «U»dursen» dégen sözler bilen ipadilinidu. 6-ayetnimu körüng. «uninggha Ibrahim dégen namni ata qilding» — «Yar.» 17:1ni körüng.

9:7 Yar. 11:31, 32; 12:1

9:8 Yar. 12:7; 13:15; 15:6,18; 17:8; 26:4

9:9 Mis. 3:7; 14:10

9:10 Mis. 7; 8; 9; 10; 11; 12; 14

9:11 Mis. 14:22-31

9:12 Mis. 13:21; 14:19; 40:38; Zeb. 105:39

9:13 Mis. 19:20; 20:1-21

Tewrat qanunini tapiliding. ¹⁵ Sen ulargha ach qalghanda yésun dep asmandin nan, ussighanda ichsun dep qoram tashtin su chiqirip berding; Sen ulargha bérishke qolungni kótürüp qesem qilghan eshu zéminni kirip igilenglar, déding. ¹⁶ Lékin ular, yeni ata-bowilirimiz meghrulinip, boyni qattiqliq qilip emrliringge qulaq salmidi. ¹⁷ Ular itaet qilishni ret qildi, Séning ularning otturisida yaratqan karamet möjiziliringni yad etmidi, belki boyni qattiqliq qildi, asiyliq qilip, qul qilinghan jaygha ketmekchi bolup, öz aldigha yolbashchi tiklidi. Lékin Sen epuchan, méhir-shepquetlik hem rehimdil, asan ghezeplenmeydighan, zor méhir-muhebbetlik Tengridursen; shunga Sen ularni tashliwetmidig. ¹⁸ Ular hetta téxi özlirige bir quyma mozayni yasap: «Mana bu silerni Misirdin élip chiqqan ilah!» dégen waqtida hem qattiq kupurluq qilghinida, ¹⁹ Sen tolimu rehimdil bolghanliqning üçhün ularni yenila bayawanda tashlap qoymiding; kündüzi bulut tüwrüki ularning üstidin néri ketmey, ulargha yol bashlidi; kéchisi ot tüwrükimu ular-din néri ketmey, ulargha nur bérüp, mangidighan yolini körsetti. ²⁰ Sen Özüngning méhribane Rohingni chüshürüp ulargha telim berding; Sen ularning yéyishi üçhün «manna»ni ayimiding, ussuzluqini qandurush üçhün suni berding. ²¹ Sen ularni bayawanda qiriq yil qamdap kelding; héchnémisi kem bolmidi, kiyimliri konirimidi, putlirimu ishshimidi. ²² Sen padishahliqlar we taipilerni ularning qoligha berding, bularni ularning zéminigha chégralar qilip berding. Shuning bilen ular Sihon padishahning zéminini, Heshbonning padishahining zéminini we Bas-han padishahi Ogning zéminini igilidi. ²³ Sen ularning perzent-ewladlirini asmandiki yultuz-lardek awuttung; Sen ularni ata-bowilirigha: «Siler bu zéminni igileshke uninggha kiringlar» dep teqdim qilghan zémingha bashlap kirding. ²⁴ Ularning ewladliri kirip u zéminni igilidi; Sen u zéminda turuwatqan Qanaan ahalisini ulargha béqindurdung hem zémindiki padishahlarni we ularning qebile-qowmlirini: «Siler ulargha xalighanche muamile qilinglar» dep ularning qoligha tapshurdung. ²⁵ Ular mustehkem sheherlerni, munbet yerlerni ishghal qilip, herxil ésil buyum-largha tolghan öylerge, kolap qoyulghan quduqlargha, üzümzarliqlar, zeytunluqlar we intayin köp méwilik derexlerge ige boldi; yep-ichip semrip, Séning zor méhribanliqingdin sóyünüshti! ²⁶ Lékin ular gedenkeshlik qilip Séningdin yüz örüp, Tewrat qanunungni arqisigha tashlidi, ularni yéninggha yandurmaq üçhün agah-guwahliq yetküzgen peyghemberliringni öltürüp esheddiy kupurluq qildi. ²⁷ Shunga Sen ularni jebir-zulum salghuchilarning qoligha tapshurdung, derweqe ular ularni qiynidi; ular qiynalghan waqitlirida Sanga yalwurushqanidi, Sen asmanlarda turup ulargha qulaq sالدing, zor rehimdilliqning boyiche ulargha qutquzghuchilarni ewetetting, ular bularni ezgüchilarning qolidin qutquzatti. ²⁸ Lékin ular aramliqqa érish-kendin kéyin yene Séning aldingda rezillik qilishqa bashliwidi, Sen ularni yene düşmenliri-ning qoligha tapshurdung, ular ularning üstidin hökümraniq qildi; ular yene Séning aldingda nale-peryat qilishi-widi, Sen asmanlarda turup qulaq sélip, rehimdilliqning boyiche ularni yé-nish-yénishlap qutquzdung. ²⁹ Sen ularni Özüngning Tewrat-qanununggha qaytishqa agahlan-durdung; lékin ular meghrurlinip, emrliringge qulaq salmidi, hökümliring aldida gunah qildi (insan hökümliringge emel qilsa, ular shu sewebtin hayatta bolidu). Ular jahilliq bilen boynini

9:15 Mis. 16:14; 17:6; Chöl. 20:9

9:17 Mis. 34:7; Chöl. 14:4,18; Zeb. 86:5

9:18 Mis. 32

9:19 Mis. 13:22; 40:38

9:20 Chöl. 11:17; Ye. 5:12

9:21 Qan. 2:7; 8:4; 29:5

9:22 «Sihon padishahning zéminini, Heshbonning padishahining zéminini...» — yaki «Sihon padishahning zéminini, yeni Heshbonning padishahining zéminini...»

9:22 Chöl. 21:21, 33

9:23 Yar. 22:17

9:24 Ye. 1:1-13:7

9:26 1Pad. 18:4; 19:10; 2Tar. 24:20, 21

9:27 Hak. 2:14-23

«Nehemiya»

tolgah, gedenkeshlik qilip sanga qulaq sélishni ret qildi.³⁰ Ulargha uzun yil sewr-taqet qilding, Rohing peyghemberliringning wastisi bilen agah-guwahliq bergen bolsimu, ular yenila qulaq salmidi; shunga Sen ularni herqaysi el-yurtlardiki taipilarning qoligha tapshurdung.

³¹ Halbuki, Sen zor rehimdilliqliring tüpeylidin ularning neslini pütünley qurutuwetmiding hem ularni tashliwetmiding; chünki Sen méhir-shepqaetlik hem rehimdil Tengridursen.

³² Emdi ah Xudayimiz, ehdengde turup özgermes muhebbitingni körsitidighan ulugh, qudretlik we dehshetlik Tengri, emdi Séningdin bizning, padishahlirimizning we emirlirimizning, kahinlirimizning, peyghemberlirimizning, ata-bowilirimizning shundaqla Özüngning barliq xel-qingning Asuriye padishahining zamanidin buyan bügüngiche béshimizgha chüshken barliq azab-oqubetlerni kichik ish dep qarimasliqingni ötünimiz. ³³ Béshimizgha kelgen barliq ishta Sen adsilen; chünki Séning qilghining heqiqet boyiche boldi, bizning qilghinimiz rezilliktur.

³⁴ Padishahlirimiz, emirlirimiz, kahinlirimiz bilen ata-bowilirimizning hemmisi Séning Tewrat qanununggha emel qilmay, emrliringge we Séning ulargha ispatlap bergen agah-guwahliqliringgha héch qulaq salmidi. ³⁵ Ular Sen ulargha muyesser qilghan padishahliqta turushtin, ulargha ata qilghan zor memurchiliqtin we shuningdek ularning aldigha yayghan bu keng munbet zémindiki turmushtin behrimen boluwatqan bolsimu, lékin ular Séning ibadet-xizmitingde bolmidi yaki özlirining rezil qilmishliridin yanmidi. ³⁶ Mana, biz bügün qullarmiz! Sen méwisi bilen nazu-németliridin yéyishke ata-bowilirimizgha teqdim qilip bergen zéminda tursaqmu, biz mana uningda qul bolup qalduq! ³⁷ Zémin Sen bizning gunahlirimiz üçün bizni idare qilishqa békitken padishahlargha mol mehsulatlirini bérup turidu; ular bedenlirimizni hem charwa mallirimizni öz meyliche bashqurup kéliwatidu; biz zor derd-elemde bolduq».

³⁸ «— Biz mana mushu barliq ishlar tüpeyli muqim bir ehdini tüzüp yézip chiqtuq; emirlirimiz, Lawiylirimiz bilen kahinlirimiz buninggha öz möhürlirini basti».

Möhür basqanlar

10¹ Buninggha birinchi bolup möhür basqanlar Haqaliyaning oghli, waliy Nehemiya bilen Zedekiya idi; ² Andin kahinlardin Séraya, Azariya, Yeremiya, ³ Pashxur, Amariya, Malkiya, ⁴ Hattush, Shebaniya, Malluq, ⁵ Harim, Meremot, Obadiya, ⁶ Daniyal, Ginniton, Baruq, ⁷ Meshullam, Abiya, Miyamin, ⁸ Maaziyah, Bilgay, Shémayalar; ular kahinlar idi.

⁹ Lawiylardin: — Azaniyaning oghli Yeshua, Hénadadning ewladliridin Binnui bilen Kadmiyel ¹⁰ we ularning qérindashliridin Shebaniya, Xodiya, Kélita, Pélaya, Hanan, ¹¹ Mika, Rexob, Hashabiya, ¹² Zakkor, Sherebiya, Shebaniya, ¹³ Xodiya, Bani, Béninu idi.

¹⁴ Jamaet bashliqliridin: Parosh, Pahat-Moab, Élam, Zattu, Bani, ¹⁵ Bunni, Azgad, Bibay, ¹⁶ Adoniya, Bigway, Adin, ¹⁷ Atér, Hezekiya, Azzur, ¹⁸ Xodiya, Hashum, Bizay, ¹⁹ Harif, Anatot, Nébay, ²⁰ Magpiyash, Meshullam, Hézir, ²¹ Meshezabel, Zadok, Yaddua, ²² Pilatiya, Hanan, Anaya, ²³ Hoshiya, Hananiya, Hashshub, ²⁴ Halloxesh, Pilxa, Shobek, ²⁵ Rehumi, Hashabnah, Maaséyah, ²⁶ Axiyah, Hanan, Anan, ²⁷ Malluq, Harim, Baanahlar idi.

9:29 «insan hökümliringge emel qilsa, ular shu sewebtin hayatta bolidu» — bu ayetke körsitilgen «hayat» peqet jismani hayatni emes, belki heqiqiy, rohiy hayatni körsitidu, elwette. «Ular jahilliq bilen boy-nini tolghap...» — ibraniy tilida «ular mürisini jahil qilip...».

9:29 Law. 18:5; Ez. 20:11; Rim. 10:5; Gal. 3:12

9:30 2Pad. 17:13; 2Tar. 36:15

9:33 Qan. 32:4; Dan. 9:14

10:1 «Buninggha birinchi bolup möhür basqanlar ... waliy Nehemiya bilen Zedekiya idi» — Zedekiya kahin bolushi mumkin idi. 8-ayetni körüng (Nehemiya'din bashqa bu tizimlikteki ademler hemmisi kahinlar idi).

Ehdining mezmuni: — Tewrat qanunigha emel qilish

²⁸ Qalghan xelq: — Kahinlar, Lawiylar, derwaziwenler, ghezelkeshler, ibadetxanining xizmetkarliri we shuningdek özlirini zéminlardiki taipilerdin ayrip chiqip, Xudaning Tewrat qanunigha qaytqanlarning herbiri we ularning ayalliri we oghul-qiz perzentliri qatarliq hidayet tépip yorutulghanlarning hemmisi ²⁹ öz qérindashliri bolghan mötiwerler bilen qoshulup: «Özimizni qarghish qesimi bilen ehdigé baghlap, Xudaning quli Musa arqiliq jakarlighan Tewrat qanunida méngip, Rebbimiz Perwerdigarning barliq emirliri, höküm-belgilimilirini tutup emel qilizimiz; ³⁰ qizirimizni bu yurttiki yat elliklerge yatliq qilmaymiz hem oghullirimizghimu ularning qizlirini élip bermeymiz; ³¹ bu yurttiki yat ellikler shabat künde mal-tawar we ashliqlirini ekip satmaqchi bolsa, shabat künliri yaki herqaysi bashqa muqeddes künlerdimu ulardin qet'iy héchnéme sétiwalmaymiz; her yettinchi yili yerni tériqsiz aq qaldurimiz hem barliq qerzlerni kechürüm qilimiz» — déyishti..

Muqeddes öyge teqdim bérish toghrisidiki belgilimler

³² Biz yene özimizge herbir adem her yili Xudayimizning öyining xizmet xirajiti üçhün üchtin bir shekel kümüş bérishke belgilimilerni békittuq; ³³ bu pul «tizilidighan teqdim nan»lar, daimiy ashliq hediye, daimiy köydürme qurbanliqlar, shabat küni bilen yéngi aylardiki köydürme qurbanliqlar, qereli békutilgen héytlarda qilinidighan köydürme qurbanliqlar üçhün, herxil muqeddes buyumlar üçhün, Israilgha kafaret keltüridighan gunah qurbanliqliri üçhün, shuningdek Xudayimizning öyidiki barliq xizmetlerning xirajiti üçhün ishlitilsun dep belgilendi.. ³⁴ Biz yene ata jemetlirimiz boyiche kahinlar, Lawiylar we xelq arisida chek tashlap, her yili belgilengen qerelde Xudayimizning öyige Tewrat qanunida pütülginidek Perwerdigar Xudayimizning qurbangahida qalash üçhün otun yetküzüp bérish nöwetlirini békittuq; ³⁵ yene her yili étizimizdiki tunji pishqan hosulni, hemme méwilik derexlarning tunji pishqan méwilirini Perwerdigarning öyige yetküzüp bérishni, ³⁶ shundaqla Tewrat qanunida pütülginidek, tunji oghlimizni we kala, qoy-oghlaq padiliridin tunji charpiyimizni Xudaning öyige apirip, u öyde weziye ötewatqan kahinlarga epkélishti.. ³⁷ herbir yéngi xémirning deslep pishqan nanliridin birni, shundaqla barliq «kötürme hediye»lirimizni teqdim qilishni, herxil derexlerdin deslepki pishqan méwilerni, yéngi sharab, yéngi zeytun méyini Xudayimizning öyining xezine-ambarlirigha apirip bérishni, yeni kahinlarga yetküzüp bérishni, shuningdek étizlirimizdin chiqqan hosulning ondin biri bolghan öshrini Lawiylarga bérishni békittuq; Lawiylar bizning tériqchiliqqa tayinidighan sheherlirimizdin chiqqan hosulning ondin biri bolghan öshrini tapshuruwalsun dep békittuq;.. ³⁸ shuningdek, Lawiylar chiqqan hosulning ondin birini tapshuruwalghan chaghda Harunning ewladliridin kahin bolghan birsi ular bilen bille bolsun, Lawiylar eshu ondin bir ülüşning yene ondin bir ülüşini ayrip Xudaning öyige, uning xezine-ambarlirigha saqlashqa tapshursun dep belgiliduq.. ³⁹ Israilar bilen Lawiylar ashliqtin, yéngi sharabtin, yéngi zeytun méyidin «kötürme hediye» qilip muqeddes jaydiki eswab-üsküniler saqlinidighan xezine-ambarlarga, yeni weziye öteydighan kahin, derwa-

10:30 Mis. 34:16; Qan. 7:3

10:31 Mis. 20:10; 23:10; 34:21; Law. 23:2; 25:2; Qan. 5:1-15

10:33 Chöl. 28:29

10:35 Mis. 23:19; Law. 19:23

10:36 Mis. 13:2; Chöl. 3:13; 8:17

10:37 «herbir yéngi xémirning deslep pishqan nanliridin birni» — buning bashqa birxil terjimisi: — «siler deslepki hosuldin chiqqan undin,... (teqdim qilishni békittuq). Biraq «Ez.» 44:30diki menisidin qarighanda terjimizimiz toghra bolushi mumkin.

10:37 Law. 23:17; Chöl. 15:19; 18:12, 24, 25; Qan. 18:4

10:38 Chöl. 18:26

ziwen we ghezekeshler turidighan jaygha tapshurushi kérek. Biz Xudayminizning öyining hajetliridin hergiz özimizni tartmaymiz!.

Mensepdarlar bilen puqralarning jaylishishi

11¹ U chaghda xelq ichidiki emirler Yérusalémğa turatti; qalghan puqralar chek tashlinish bilen ondin biri muqeddes sheher Yérusalémğa olturaqlaship, qalghan ondin toqquzi bashqa sheherlerde olturaqlashti. ² Öz ixtiyari bilen Yérusalémğa olturaqlashishqa otturigha chiqqanlarga bolsa, jamaet ulargha bext-beriket tilidi. ³⁻⁴ Yehudiye ölkisidin, Yérusalémğa makanliship qalghan beg-emirler töwendikidek (Israillar, kahinlar, Lawiylar, ibadetxana xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkarlirining ewladliri Yehudiye sheherliride, herbiri öz tewelikide makanlashqan bolsimu, Yehudalardin we Binyaminlardin beziliri Yérusalémğa makanlashti): — Bularning ichide, Yehudalardin: — Perezning ewladidin bolghan Uzziyaning oghli Ataya; Uzziya Zekeriyanning oghli, Zekeriya Amariyaning oghli, Amariya Shefatiyaning oghli, Shefatiya Mahalalélning oghli idi. ⁵ Yene Baruqning oghli Maaséyah; Baruq Kol-Hozehning oghli, Kol-Hozeh Hazayaning oghli, Hazaya Adayaning oghli, Adaya Yoaribning oghli, Yoarib Zekeriyanning oghli, Zekeriya Shilonining oghli. ⁶ Yérusalémğa makanlashqan barliq Perez jemetidikiler jemiý töt yüz atmish sekkiz kishi bolup, hemmisi ezimetler idi.

⁷ Binyaminning ewladliridin: — Meshullamning oghli Sallu; Meshullam Yoedning oghli, Yoed Pidayaning oghli, Pidaya Kolayaning oghli, Kolaya Maaséyahning oghli, Maaséyah Itiyelning oghli, Itiyel Yeshayaning oghli. ⁸ Uninggha egeshenler, Gabbay we Sallay idi; shulargha munasiwetlik jemiý toqquz yüz yigirme sekkiz kishi idi. ⁹ Zikrining oghli Yoél ularni bashquridighan emeldar idi; Sinuahning oghli Yehuda sheherning muawin hakimi idi.

¹⁰ Kahinlardin: — Yoaribning oghli Yedaya bilen Yaqin, ¹¹ shundaqla Xudaning öyining bash ghoidari Séraya; Séraya Hilqiyaning oghli, Hilqiya Meshullamning oghli, Meshullam Zadokning oghli, Zadok Mérayotning oghli, Mérayot Axitubning oghli idi; ¹² yene uning qérindashliridin ibadetxanidiki xizmette bolghanlardin jemiý sekkiz yüz yigirme ikki kishi bar idi; yene Yerohamning oghli Adaya bar idi; Yeroham Pélaliyaning oghli, Pélaliya Amzining oghli, Amzi Zekeriyanning oghli, Zekeriya Pashxurning oghli, Pashxur Malkiyaning oghli idi; ¹³ uning qérindashlirining hemmisi jemet bashliqi bolup, jemiý ikki yüz qiriq ikki kishi idi; yene Azarelning oghli Amashsay bar idi; Azarel Axzayning oghli, Axzay Meshillimotning oghli, Meshillimot Immerning oghli idi; ¹⁴ yene ularning qérindashliridin, palwan-ezimetlerdin, jemiý bir yüz yigirme sekkiz kishi bar idi; Gédolimning oghli Zabdiyel ularni bashquridighan emeldar idi.

¹⁵ Lawiylardin: — Hashshubning oghli Shémaya bar idi; Hashshub Azrikamning oghli, Azrikam Hashabiyaning oghli, Hashabiya Bunnining oghli idi; ¹⁶ yene Lawiylarning qebile bashliqliri bolghan Shabbatay bilen Yozabad bolup, Xudaning öyining téshidiki ishlargha mes'ul idi.

¹⁷ Yene Mikaning oghli Mattaniya dua waqitlirida teshekkür-rehmetler éytishqa yétekchilik qilatti; Mika Zabdining oghli, Zabdi Asafning oghli idi; Bakbukiya qérindashliri ichide muawinliq wezipisini ótetti; yene Shammuaning oghli Abda bar idi; Shammua Galalning oghli, Galal Yedutunning oghli idi. ¹⁸ Muqeddes sheherde turuwatqan Lawiylarning hemmisi ikki yüz seksen töt kishi idi.

10:39 «Israillar bilen Lawiylar ashliqtin, yéngi sharabtin,...» — ibraniiy tilida mushu jümlining béshida «chünki» bardur.

11:5 «Zekeriya Shilonining oghli» — bezi terjimilerde «Zekeriya Shélahning ewladliridin idi» dep terjime qiliniidu (Yar.) 46:12, «Chöl.» 26:20ni köring).

11:8 «Shulargha munasiwetlik jemiý toqquz yüz yigirme sekkiz kishi idi» — bashqa birnechche xil terjimiliri uchrishi mumkin.

11:9 «Sinuah» — yaki «Hasinoah».

¹⁹ Derwaziwenlerdin: — derwazilarda közette turidighan Akkub bilen Talmon we ularning qérindashliri bar idi; ular jemiý bir yüz yetmish ikki kishi idi.

²⁰ Qalghan Israillar, kahinlar, Lawiylar Yehudiye sheherliride, herbiri öz mirasida makanlashti.

²¹ Ibadetxanining xizmetkarliri bolsa Ofel döngige makanlashti; ibadetxanining xizmetkarlirini Zixa bilen Gishpa bashqurdi..

²² Yérusalémde Lawiylarni bashqurghuchi Banining oghli Uzzi idi; Bani Hashabiyaning oghli, Hashabiya Mattaniyaning oghli, Mattaniya Mikaning oghli idi — démek, Uzza Asafning ewladliridin, yeni Xudaning öyidiki xizmetke mes’ul bolghan ghezelkeshlerdin idi. ²³ Chünki padishah ular toghruluq yarliq chüshürgen bolup, ghezelkeshlerning her künlik ozuq-tülükini, shundaqla öteydighan wezipisini békitkenidi.

²⁴ Yehudaning oghli Zerahnning ewladliridin Meshezabelning oghli Pitahiya puqralarning barliq ishlirida padishahning meslihetchisi idi..

²⁵ Yéza-qishlarqlar we ulargha tewe etrapidiki jaylarda Yehudalardin beziliri turatti; Kiriati-Arba we uning tewesidiki yéza-kentlerde, Dibon we uning tewesidiki yéza-kentlerde, Yekabziyel we uning tewesidiki yéza-kentlerde, ²⁶ shundaqla Yeshua, Moladah, Beyt-Pelet, ²⁷ Hazar-Shual, Beer-Shéba we uning tewesidiki yéza-kentlerde, ²⁸ Ziklag, Mikona we uning tewesidiki yéza-kentlerde, ²⁹ En-Rimmon, Zorah, Yarmut, ³⁰ Zanoah, Adullam we bu ikki yerge tewe qishlaqlarda, Laqish we uninggha tewe yerlerde, Azikah we uninggha tewe yéza-kentlerde makanlashti; ular makanlashqan yerler Beer-Shébadin taki Hinnom jilghisigha qeder sozuldi.

³¹ Binyaminlar bolsa Géba, Mikmash, Ayja, Beyt-El we uning tewesidiki yéza-kentlerde, ³² beziliri Anatot, Nob, Ananiya, ³³ Hazor, Ramah, Gittaim, ³⁴ Hadid, Zeboim, Niballat, ³⁵ Lod, Ono, shundaqla Hünerwenler jilghisida makanlashqanidi.

³⁶ Eslide Yehudiyege teyinlengen Lawiylar qisimliridin beziliri Binyamin qebilisining zémini-gha makanlashti.

Birinci «qaytish»ta qaytip kelgen kahinlar we Lawiylar

12¹ Shéaltiyelning oghli Zerubbabel we Yeshua bilen birlikte sürgünlüktin chiqqan kahin we Lawiylar töwendikiler: — kahinlar Séraya, Yeremiya, Ezra, ² Amariya, Malluq, Hattush, ³ Shékaniya, Rehum, Meremot, ⁴ Iddo, Ginnitoy, Abiya, ⁵ Miyamin, Maadiya, Bilgah, ⁶ Shémaya, Yoarib, Yedaya, ⁷ Sallo, Amok, Hilqiya we Yedaya. Bular bolsa Yeshuaning künliride kahin bolghanlar we ularning qérindashlirining jemet bashliqliri idi.

⁸ Lawiylardin bolsa Yeshua, Binnuiy, Kadmiyel, Sherebiya, Yehuda, Mattaniyalar; Mattaniya we uning qérindashliri teshekkür-rehmetler éytishqa mes’ul boldi. ⁹ Ularining qérindashliri Bakbukiya bilen Unni nöwiti boyiche ular bilen udulmu’udul xizmette turatti.

¹⁰ Yeshuadin Yoyakim töreldi, Yoyakimdin Eliyashib töreldi, Eliyashibtin Yoyada töreldi, ¹¹ Yoyadadin Yonatan töreldi, Yonatandin Yaddua töreldi. ¹² Yoyakimning künliride kahinlardin jemet bashliqi bolghanlar munular: — Séraya jemetige Méraya; Yeremiya jemetige Hana-niya; ¹³ Ezra jemetige Meshullam; Amariya jemetige Yehohanan; ¹⁴ Méliku jemetige Yonatan;

11:21 «Ofel» — («döng» dégen menide) Yérusalémdeki égez rayon idi.

11:23 «her künlik ozuq-tülükini, shundaqla...» — buning bashqa birxil terjimisi «her künlik mes’uliyiti, yeni...».

11:24 «padishahning meslihetchisi» — ibraniy tilida «padishahning yénida turghuchi» dégen sözler bilen ipadiliniidu. «Padishah» mushu yerde Pars padishahini körsitidu, elwette.

11:29 «Zorah» — yaki «Zoréah».

11:31 «Ayja» — «Ayja»ning yene bir ismi «Ayi».

12:1 «...kahinlar Séraya, Yeremiya, Ezra,...» — bu Ezra «Ezra» dégen kitabtiki «Ezra» emes. «Tewratshunas Ezra» bolsa, Zerubbabeldin 90 yildin kéyin Yérusalémgha kelgen.

12:4 «Ginnitoy» — yaki «Ginniton».

12:10 «Yoyada» — yaki «Yehoyada».

«Nehemiya»

Shebaniya jemetige Yüsüp;¹⁵ Harim jemetige Adna; Mérayot jemetige Helkay;¹⁶ Iddo jemetige Zekeriya; Ginniton jemetige Meshullam;¹⁷ Abiya jemetige Zikri; Minyamin bilen Moadiyalar-ning jemetige Piltay;¹⁸ Bilgah jemetige Shammua; Shémaya jemetige Yehonatan;¹⁹ Yoarib jemetige Mattinay; Yedaya jemetige Uzzi;²⁰ Sallay jemetige Kallay; Amok jemetige Éber;²¹ Hilqi-ya jemetige Hasabiya; Yedaya jemetige Netanel.

²² Eliyashib, Yoyada, Yohanan we Yadduaning künliride Lawiylarning jemet bashliqliri tizimlanghan we oxshashla, Pars padishahi Darius texttiki chaghlarghiche kahinlarmu tizimlinip kelgen. ²³ Jemet bashliqi bolghan Lawiylar taki Eliyashibning newrisi Yohananning waqtighiche tezkirinamide tizimlinip kelgen. ²⁴ Lawiylarning jemet bashliqi bolghan Hasabiya, Sherebiya, Kadmiyelning oghli Yeshualar qérindashliri bilen udulmu'udul turup, Xudaning adimi Dawutning emri boyiche nöwetliship medhiye-munajat, teshekkür-rehmetler éytip turatti.

²⁵ Mattaniya, Bakbukiya, Obadiya, Meshullam, Talmon bilen Akkublar derwaziwenler bolup, sépil qowuqlirining ambarlirigha qaraytti.

²⁶ Bu kishiler Yozadakning newrisi, Yeshuaning oghli Yoyakimning künliride, shuningdek waliy Nehemiya bilen tewratshunas kahin Ezraning künliride wezipige teyinlengen.

Yéngi sépilning Xudagha atap tapshurulushi

²⁷ Yérusalém sépilini Xudagha atap tapshurush murasimi ötküzüldighan chaghda, jamaet Lawiylarni turghan herqaysi jaylardin izdep tépip, ularni teshekkür-rehmetler éytish, ghezel oqush, chang, tembur we chiltarlarni chélishqa, xushal-xuramliq bilen atap tapshurulush murasimi ötküzüshke Yérusalémgha élip keldi. ²⁸ Ghezelkeshlar Yérusalémning etrapidiki tüzlengliktin, Nitofatliqlarning yéza-kentliridin, ²⁹ Beyt-Gilgaldin, Géba bilen Azmawet étizliqliridin yigilghanidi; chünki ghezelkeshlar Yérusalémning töt etrapigha özlirige mehelle-qishlaqlar quruwalghanidi. ³⁰ Kahinlar bilen Lawiylar özlirini paklidi, andin xelqni we sépil derwazilirini hem sépilning özinimu paklidi.

³¹ Men Nehemiya Yehudaning emirlirini bashlap sépilgha chiqip, teshekkür-hemodusana oquydighan ikki chong etret ademni uyushturdum, bir etret sépilning ong teripide «Tézek qowuqi»gha qarap mangdi, ³² ularning arqisidin Hoshaya bilen Yehudaning emirlirining yérimi mangdi; ³³ yene Azariya, Ezra, Meshullam, ³⁴ Yehuda, Binyamin, Shémaya, Yeremiyamu mangdi; ³⁵ shuningdek kahinlarning oghulliridin beziliri qollirigha kanay alghan halda mangdi: — Ulardin Yonatanning oghli Zekeriya bar idi (Yonatan Shémayaning oghli, Shémaya Mattaniyaning oghli, Mattaniya Mikayaning oghli, Mikaya Zakkurning oghli, Zakkur Asafning oghli idi). ³⁶ Uning qérindashliridin Shémaya, Azarel, Milalay, Jilalay, Maayi, Netanel, Yehuda, Haniyalar bar idi; ular qollirigha Xudaning adimi Dawutning sazlrini élishqanidi; tewratshunas Ezra ularning béshida mangghanidi. ³⁷ Ular «Bulaq qowuqi»gha kélip «Dawutning shehiri»ning pelempiyige chiqip, «Dawutning ordisi»din ötüp, künchiqish tereptiki «Su qowuqi»gha keldi.

³⁸ Teshekkür-hemodusana oquydighan ikkinchi etret sol terep bilen mangdi, men we jamaetning yérimi ularning arqidin méngip, sépil üstide «Xumdanlar munari»din ötüp, udul «Keng sépil»ghiche méngip, ³⁹ «Efraim qowuqi», «Kona qowuq», «Béliq qowuqi» üstidin ötüp, «Hana-

12:14 «Méliku» — yaki «Malluq». «Shebaniya» — bezi qedimiy köchürmilerde «Shékaniya» déyilidu.

12:20 «Sallay» — yaki «Sallu».

12:23 «Eliyashibning newrisi» — ibranii tilida «Eliyashibning oghli». «tezkiriname» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» dégen qisim emes; «Tarix-tezkire»de undaq tizimlik yoq.

12:23 1Tar. 9:10-34

12:26 «bu kishiler ... waliy Nehemiya bilen tewratshunas kahin Ezraning künliride wezipige teyinlengen» — Lawiylar we kahinlarning nesebnamiliiri némishqa shunche muhim? Özining kélip chiqishi ispatlanmighanlar kahinliq xizmette yaki ibadetxanidiki Lawiylargha ait xizmette bolushqa muayesser bolalmaytti. Bügünge qeder Yehudiylar arisida kimler Lawiylardin, kimler kahinlar jemetidin ikenliki xatirlinip kelmekte.

12:38 «sol terep» — ibranii tilida «tetür terep».

«Nehemiya»

niyel munari» we «Yüzning munari»din ötüp, udul «Qoy qowuqi»gha kélip, andin «Qarawullar qowuqi»da toxtiduq..⁴⁰ Andin teshekkür-hemodusana oquydighan ikki etret adem Xudaning öyide öz orunlirida turdi; men bilen emeldarlarning yérimimu shu yerde turduq;⁴¹ kahinlardan Éliakim, Maaséyah, Minyamin, Migaya, Elyoyinay, Zekeriya bilen Hananiyalar karnaylirini élip turushti;⁴² yene Maaséyah, Shémaya, Eliazar, Uzzi, Yehohanan, Malkiya, Élam bilen Ézermu turushti; ghezelkeshler Yizraqiyaning yétekchilikide jarangliq ghezel oqushti.⁴³ Shu küni jamaet nahayiti chong kölemlik qurbanliqlarni sundi hem bek xushal bolup kétishti, chünki Xuda ularni zor shadliq bilen shadlandurghanidi; ayallar bilen balilarmu shundaq shadlandi; Yérusalémdiki bu xushalliqlar sadaliri yiraq-yiraqlargha anglandi.

Lawiylar bilen kahinlarga kéreklik nersilerning hazirlinishi

⁴⁴ U chaghda bir qisim kishiler kötürme qurbanliqlar, deslepki pishqan hosullar we öshrilerini saqlaydighan xezine-ambarlarga mes'ul bolushqa teyinlendi; herqaysi sheherlerdiki étizliqlardin, Tewrat qanunida kahinlarga we Lawiylarga bérishke belgilengen ülüshler shu yerde saqlinatti. Chünki Yehuda xelqi öz xizmitide turuwatqan kahinlar bilen Lawiylardin xushal idi.⁴⁵ Kahinlar bilen Lawiylar, ghezelkeshler bilen derwaziwenlermu, öz Xudasining tapilighan wezipisini we shuningdek paklash wezipisining hemmisini Dawutning we uning oggli Sulaymanning emri boyiche öteytti..⁴⁶ Chünki qedimde, Dawutning we Asafning künliride, ghezelkeshlerge yétekchilik qilishqa hem Xudagha teshekkür-hemodusana küylirini oqushqa yétekchiler bolghanidi.⁴⁷ Zerubbabelning künliride we Nehemiyaning künliride ghezelkeshlerning we derwaziwenlerning ülüshlirini, her künlük teminatini pütkül Israil xelqi bérretti; ular yene Lawiylar üçün muqeddes hésablangan nersilerni üleshtürüp bérretti; Lawiylarmu muqeddes hisablangan nersilerdin Harunning ewladlirigha bérp turatti.

Ammoniylar bilen Moabiylarning muqeddes öyge kirishige ruxset qilinmasliqi

13¹ Shu künde Musaning kitabi jamaet aldida oqup bérildi, kitabta: Ammoniylar bilen Moabiylar menggü Xudaning jamaitige kirmisun..² Chünki ular Israillarni ozuqluq we su ekilip qarshi almay, eksiche ularni qarghashqa Balaamni yalliwalghan; halbuki, Xudayimiz u qarghashlarni bext-beriketke aylanduruwetken, dep yézilghan sözler chiqti..³ Shundaq boldiki, jamaet bu qanun sözlirini anglap barliq shalghut kishilerni ilghap chiqiriwetti.

Tobiyaning öy saymanlirining chiqirip tashlinishi

⁴ Bu ishtin awwal, Xudayimizning öyining xezinisini bashqurushqa mes'ul kahin Eliyashib Tobiyanning tughqini bolup..⁵ uninggha kengri bir öyni teyyarlap bergenidi. Shu öyde ilgiri ashliq hediye, mestiki, qacha-qucha, shuningdek Lawiylar, ghezelkeshler we derwaziwenlerge bérishke buyrulghan ashliq öshriler, yéngi sharab we yéngi zeytun méyi, shundaqla kahinlarga atalghan «kötürme qurbanliq»lar saqlinatti..⁶ Bu waqitlarda men Yérusalémde emes idim; chünki Babil padishahi Artaxshashtaning ottuz ikkinchi yili men padishahning yénigha qaytip ketkenidim; bir mezgildin kéyin men yene padishahtin ruxset élip⁷ Yérusalémgha qaytip barsam, Eliyashibning Xudaning öyidiki hoylilarda Tobiyagha öy hazirlap bergenlikidek rezil

12:39 «Yüzning munari» — yaki «Méahning munari». «Qarawullar qowuqi» — yaki «Zindan derwazisi».

12:45 1Tar. 25

13:1 Qan. 23:2, 4, 5

13:2 «Xudayimiz u qarghashlarni bext-beriketke aylanduruwetken» — «Qan.» 23:5ni köring. «Rut»diki «qoshumche söz»imizde shu ish toghruluq toxtilimi.

13:2 Chöl. 22:5; Ye. 24:9

13:4 «kahin Eliyashib Tobiyanning tughqini bolup...» — yaki «kahin Eliyashib Tobiya bilen qoyuq munasiwette bolup...».

ishni uqtum. ⁸ Bu ish meni qattiq azablidi, men Tobiyanning oyidiki barliq oy jahazirini qoymay talagha tashlatquziwettim. ⁹ Men yene emr qilip, u oylarni paklatquzup, andin Xudaning oyidiki qacha-qucha, ashliq hediyele bilan mestikni u yerge ekingüzüp qoydum.

Lawiylargha hediye qilinidighan öshrilarning yéngiwashtin békitilishi

¹⁰ Men yene xeqlarning Lawiylarning élishqa tégishlik ülüshlirini bermigenlikini, hetta wezipige qoyulghan Lawiylar bilen ghezekeshlerning herbirining öz yer-étizliqigha qéchip ketkenlikini bayqidim; ¹¹ shunga men emeldarlar bilen soqushup, ularni eyiblep: — Némishqa Xudaning öyi shundaq tashliwétildi?! — dep, Lawiylarni yighip ularni ilgiriki ornigha yéngiwashtin turghuzdum. ¹² Andin barliq Yehudiye xelqi ashliq öshrisini, yéngi sharab we yéngi zeytun méyini xezine-ambarlirigha élip kélip tapshurdi. ¹³ Men xezine-ambarlargha mes'ul bolushqa xezinichi-ambarchilarni teyinlidim; ular kahin Shelemya, tewratshunas Zadok bilen Lawiylardin bolghan Pidaya idi; ularning qol astida Mattaniyaning newrisi, Zakkurning oghli Hanan bar idi; chünki bularning hemmisi sadiq, ishenchlik dep hésablinatti; ularning wezipisi qérindashlirigha tégishlik ülüshlarni üleshtürüp bérish idi.

¹⁴ — «Ah Xudayim, mushu ish yüzisidin meni yad eyligeysen, Xudayimning öyi we uninggha ait xizmetler üçün körsetken méhrimni öchürüwetmigeysen!».

Xelqge shabat künini hörmetleshni jékilesh

¹⁵ Shu künlerdimu men Yehudiye bezilerning shabat künliride sharab kölçeklirini cheylewatqinini, öñchilerni baghlap, bularni we shuningdek sharab, üzüm, enjür we herxil yüklarni ésheklerge artip, toshup yürgenlikini kördüm; ular bularni Yérusalémgha shabat künide élip kirdi; ularning mushu ash-tülüklarni sétip yürgen küni men ularni guwahliq bérıp agahlandurup qoydum.

¹⁶ Yene Yehudiye turuwatqan bezi Turluqlar béliq we herxil mal-tawarlarni toshup kélip shabat küni Yehudiyeliklerge satidiken, yene kélip bularni Yérusalémde satidiken! ¹⁷ Shu sewebtin men Yehudiye emirliri bilen soqushup, ularni eyiblep: — Silerning shabat künini bulghap, rezil ish qilghininglar némisi? ¹⁸ Ilgiri ata-bowanglar oxshash ishni qilghan emesmu, shuning bilen Xudayimiz bizning béshimizgha we bu sheherge hazirqi bu balayi'apetni yaghdurghan emesmu? Emdi siler shabat künini bulghap, Israilning béshigha Xudaning ghezipini téximu yaghduridighan boldunglar, dédim.

¹⁹ Shunga, shundaq boldiki, shabat künidin ilgiri, gugum sayisi Yérusalém qowuqlirigha chüshken waqtida, men sheher qowuqlirini étishni buyrudum we shuningdek shabat küni ötüp ketküche qowuqlarni achmasliq toghrisida buyruq chüshürdüm. Men yene héchqandaq yükning toshulup qowuqlardin kirgüzülmesliki üçün xizmetkarlirimning bezilirini sheher qowuqlirigha közetchi qilip turghuzup qoydum. ²⁰ Shundaq bolsimu sodigerler we herxil mal-tawar satidighanlar bir-ikki qétim Yérusalémning sirtida tünidi. ²¹ Men ularni agahlandurup: — Silér némishqa sépilning aldida tüneysiler? Yene shundaq qilidighan bolsanglar, men üstünglarga qol salimen, déwidim, ular shuningdin bashlap shabat künide kelmidi. ²² Andin shabat küning muqeddeslikini saqlash üçün, men Lawiylargha: — Özünglarni paklanglar; andin kélip sépil derwazilirini béqinglar, dédim.

13:11 «Lawiylarni yighip» — ibranıy tilida «ularni yighip».

13:14 «uninggha ait xizmetler» — yaki «uning (yeni, ibadetxanining) xizmetchiliri».

13:16 «Yehudiye turuwatqan...» — yaki «Yérusalémde turuwatqan...». Ibranıy tilida «shu yerde turuwatqan...».

13:17 Mis. 20:8; Law. 19:30

13:19 «shabat künidin ilgiri» — oqurmenlerning éside barkı, ottura sherqte yéngi kün kechte, kün pétishi bilen bashlinidu (mesilen, «Yar.» 1:5ni körtüq).

13:21 «men üstünglarga qol salimen» — ibranıy tilida «üstünglarga bir qol ewetimen» — Bu ibranıy tilida (yénik bir ipade bolghachqa) yumurluq gep idi.

— «I Xudayim, mushu ish yüzisidinmu méni yad eyligeysen, Özüngning zor özgermes muhebiting bilen méni ayighaysen!»

Yat ellikler bilen nikahlinishning men'i qilinishi

²³ Shu künlerde men yene Ashdod, Ammon we Moab qizlirini xotunluqqa alghan bezi Yehudalarni bayqidim. ²⁴ Ularning perzentlirining yérimi Ashdodche sözleydiken (we yaki yuqiriqi ellerning birining tilida sözleydighan) we Yehudiy tilida shözliymeydiken. ²⁵ Men ularni soqushup eyiblidim, ularni qarghidim, bir nechchisini urup chach-saqallirini yuldum, Xudaning nami bilen qesem ichküüp: — Silerning qizlirlarini ularning oghullirigha bermeydiler, oghullirlarighimu, özünglarchimu ulardin qiz almaysiler! ²⁶ Israil padishahi Sulayman mushundaq ishlarda gunah sadir qilghan emesmu? Nurghun eller arisida uninggha oxshash héchqandaq padishah yoq idi; u öz Xudasi teripidin söyülgen, Xuda uni pütkül Israil üstige padishah qilip tikligen bolsimu, lékin hetta unimu yat ellik ayallar azdurup gunahqa patquzghan. ²⁷ Emdi silerning gépinglarcha kirip bundaq chong rezillik qilip, yat ellik qizlarni élip Xudayimizgha wapasizliq qilimizmu? — dédim.

²⁸ Bash kahin Eliyashibning newrisi, Yoyadaning oghulliridin biri Horonluq Sanballatning küy'oghli idi; men uni yénimdin qoghliwettim.

²⁹ — «I Xudayim, Sen ularni yadingda tutqaysen, chünki ular kahinliqqa dagh tegkügüchiler, kahinliq hem Lawiylargha tewe ehdimu bulghighuchilardur!».

³⁰ Shuning bilen men ularni yat elliklarning bulghashliridin néri qilip paklandurdum we kahinlar bilen Lawiylarning wezipilirinimu yéngiwashtin belgilep, herkimni özining ishigha ige qildim. ³¹ Men yene öz waqtida otun-yaghach élip kelinishi we deslepki hosulni yetküüp turushqimu adem orunlashturdum.

«Ah Xudayim, méni yadingda tutup, manga shapaet körsetkeysen!».

Qoshumche söz

Adettikige oxshash, biz kitabning barliq ayetliri üstide emes, belki bir-ikki alahide qiziq nuqta üstide yaki oqurmenlarning könglide peyda bolush mumkinchiligi bolghan birnechche soallar üstide toxtilimiz.

Dua toghruluq sawatlar

Mezkur qisqa kitab arqiliq dua-tilawet qilish toghruluq birnechche muhim ishlarni öginiwélisimiz mumkin. Ulardin biri Nehemiyaning özining dua qilish adetlinini tepsiliy közitishtin chiqidu. U öz xelqining exlaqiy we rohiy chüshkünlikidin, shundaqla bichare halitidin intayin échinip, közige yash alidu (1:4). Mana bu Hemmige Qadirdin jawablargha érishidighan dualarning menbesi we siridur. Bu bashqilargha heqiqiy köngül bölüştur.

Yene biri uning 2:4-5de xatirilengen duasidin kélidu. Bezi alimlar bu duani uning «oq duasi» dep ataydu. Padishah uningdin: «**Néme teliping bar?**» dep sorishi bilenla u: «**Men asmandiki Xudagha dua qilip,...** (andin) **padishahqa ... söz qildim**» deydu.

Bu dua toghruluq töwendikilerni bayqaymiz: —

- (a) Bu dua ünlük oqulghan emes idi;
- (e) U duani közini yummay, közi ochuq halda dua qilidu (beziler «dua qilghanda közümnü yumushum kérek, dep oylaydu»);
- (b) Duani xizmet üstide qilghan;
- (p) Uning duasi özi bilmeydighan tilda emes, belki öz ana tilda bolghan bolsa kérek;
- (t) Melum yönüshke qarap, yaki melum «muqeddes jay»da yaki ademning téni alahide bir halette (mesilen, yuyulghan, alahide kiyim-kéчек kiygen halette) oqulghan emes idi.
- (ch) Dua nahayiti qisqa we peqet könglidila qilinghan;
- (j) Bu duani Xuda qobul qildi we jawab berdi.

Rebbimiz Eysa Mesih bizge ögetkinidek, dualarning Xuda teripidin ijabet qilinishi üçün uzun ya köp qétim qaytlinishi zörür bolmaydu: — «**Dua-tilawet qilghanda, butperes yat elliklerdikidek quruq geplerni tekrarlawermenglar. Chünki ular dégenlirimiz köp bolsa Xuda tiliginimizni choqum ijabet qilidu, dep oylaydu**» («Mat.» 6:7). Xuda ademning chin könglidin qilinghan duasighila qaraydu; uningdin bashqa héchnémige qarighan emes; démek, shekil uning aldida héch muhim emestur.

Nehemiyaning xaraktéri

Biz yuqirida Nehemiyaning: —

- (a) shad-xuramliqqa tolghan kishi;
- (e) dua-tilawetke bérilgen kishi ikenlikini bayqiduq. Biz yeni u toghrisida töwendiki ishlarni bayqaymiz: —
- (b) U insandin emes, belki Xudadinla qorqidighan, jür'etlik adem idi (6:5-9, 10-14);

«Nehemiya»

- (p) U kemter adem idi (mesilen, u padishah teripidin waliy dep tiklengenlikini biwasite tilgha almaydu; sépil qurulusi toghruluq u: «Bu qurulusni Xudayimiz Ōzi élip barghan ish» deydu (6:16));
- (t) köyümchan adem idi (qerzlerge boghulghanlar üçün heriket qilidu, 5:1-13);
- (ch) U séxiy, köksi-qarni keng adem idi («waliyliq nan» xirajitini xelqtin almaytti; öyidikiler we her küni terep-tereptin yénigha kélidighan barliq méhmanlirigha kétidighan chiqimlarnimu öz yénidin chiqiratti. 5:1-13ni körüng. U Artaxshashtaning yénida ishligen waqtida xélila pulluq bolup qalghanidi);
- (j) U emeliy adem, heqiqiy yétekchi idi; réalliqa yüzlinidighan, tewekkül qilishtin qorqmaydighan adem idi. Hemme ishlarda ōzi bashlamchi bolatti (4:23); adem küchige hajiti chüshkende u awwal ōz ademlirini aldigha qoyatti (13:19).

Xuda mushu künlerde öz jamaitide shundaq ademlerni bizge ata qilghay!

Yérusalém qandaqsige shundaq xarabe bolup ketti? Sépilni qaytidin qurush némishqa shunche muhim?

«Yérusalémning sépili bolsa örüwétildi, qowuqlirimu köydürüwétildi» (1:3); «Sheher chong hem kengri bolghini bilen ahale az, öyler téxi sélinmighanidi» (7:4).

Zerubbabelning yétekchiligi astida bolghan birinchi «qaytish», shundaqla ibadetxanining yéngiwashtin qurulusidin toqsan yil kéyin, sheherning shundaq xarabe halette turiwérishi köp ademlerge heyran qalarliq ish bolghan bolushi mumkin. Muqeddes ibadetxanining qaytidin qurulusi, shübhisizki, Xudaning pilanida birinchi orunda turatti; uning muhimliqi Hagay we Zekeriya peyghemberler teripidin éniq testiqlandi. Lékin sheherning ōzi néme sewebtin toluq qurulmidi?

Ésimizde tutushimiz kérekki: —

(a) Xuda Ōz xelqige: «Siler yolumda méngip Manga tayanghan bolsanglar silerni beriketleymen», dep köp qétim wede qilghan. Eger uning yollirida mangmisa, ularning hali barghanséri better bolup kétetti («Law.» 26:14-17, «Qan.» 28-bab). Shuningdek sürgünlüktin qaytqanlar ibadetxanini qurushtin érishken tejribini, qazanghan iman-étiqad we shuningdek muyesser qilinghan bext-beriketlerni yene terk etken bolsa, undaqla Xuda ularni melum birxil terbiyilik jaza astida qaldurushi mumkin idi. Yérusalém ahalisi bek az bolghanliqi we düşmenlarning hujumlirigha ochuq turghan haliti bundaq terbiye-jazaning bir qismi bolghan bolsa kérek.

(e) Qaytip kelgen xelqning köpinchisi intayin namrat idi. Ularning etrapidiki eller ichide nurghunlighan qaraqchilar we bulangchilar bar idi («Ezra» 8:31). Undaq ehwalda xelqler Yérusalémda emes, belki kichikrek sheherlerde olturaqlishishni xalaytti; undaq sheherlarning etrapigha sépil yasash Yérusalémdiki chong sépilni yasastin köp asan idi. Uning üstige, nurghun kichik sheherlarning etrapidiki étizlar Yérusalémningkige nisbeten munbetrek idi.

Yérusalémdiki ehwalning derweqe shundaq ikenliki mezkur kitabning 11-babida roshen körünidu. Yérusalémgha ixtiyaren makanlashmaqchi bolghanlar qalghan xelq teripidin tolimu teriplinidu. Hazirqi zamanlarda köp kishilarning öz dölitining paytextide intayin turghusi bar,

«Nehemiya»

lékin shu dewrde paytext Yérusalémgha qaytish xeterlik hem musheqqetlik ehwalgha chüshüshke barawer idi.

(b) Yérusalém sépilidek shunche chong qurulush üçün köp kishiler birlishishi, hemkarlishishi kérek idi; iman-étiqad sus bolsa undaq birlishish, hemkarlishish mumkin bolmaytti.

(p) Yérusalém sépilining we qowuqlirining qurulushi Nehemiya kélishidin burunla bir yerge béríp qalghan bolushi mumkin, lékin netije 1:4de teswirlengende idi: — «**Yérusalémning sépili bolsa örüwétildi, qowuqlirimu köydürüwétildi**». Bundaq ehwal düshmenlarning bulang-talangchiliq meqsiti bilen hujumlrining netijisi bolatti. Etrapida sépili bolmisa, kim Yérusalémda turushni xalaytti?

Bu terepte Israil Xudaning düshmenlirining ahanet we mazaq obyékti bolup qalghanidi; Xudaning xelqining paytexti yoqtur! Ibadetxanining özi, ibadetxanigha yandash qel'e, «Dawutning shehiri» qatarliq mustehkem kichik jaylar we birnechche mudapielik munarladin bashqa, sheharning mudapiyesi yoq idi (2:8, 3:1, 11, 15, 19, 25, 7:2, 12:37-39).

Shuning üçün Xudaning pilanida sépilning qurulushi muhim bir basquch bolup, Mesihning dunyagha kélishi üçün birxil teyyarliq idi. Bu waqittin bashlap Yehya peyghember kélip Mesihning padishahliqini jakarlighuche bolghan töt yüz ellik yilda Xuda Malaki peyghemberning bésharitidin bashqa (Tewrat, «Malaki») Öz xelqige bésharet bermey, jimjit boluwalidu. Halbuki, «**Yérusalém we sépilning qayta qurulushi toghrisidiki yarliq**» chüshürülgendin bashlap Xudaning «bésharetlik saiti» Mesihning kélishining waqti-saitigiche bolghan ariliqtiki waqitni chikildap sanap béreleytti: —

«**Shuni bilishing we chüshinishing kérekki, Yérusalémni yéngibashtin eslige keltürüp bina qilish buyruqi jakarlanghandin tartip, Mesih dégen emir meydangha chiqquche yette hesse «yette waqit» qoshulghan atmish ikki hesse «yette waqit» ötidu. Yérusalém shehiri yéngibashtin bina qilinip, meydan-kochilar we sépil-istihkam barliqqa keltürüldü, emma bu biseremjan künlerde bolidu**» («Dan.» 9:25).

«Daniyal»diki izahatlarda we «qoshumche söz»imizde biz bu ajayib bésharet üstide toxtalduq. Xudaning xelqi bu bésharetning Mesihning kélishi bilen emelge ashurulushini kütkünide, Daniyal peyghemberning bashqa bésharetliri, bolupmu «Daniyal» 11-babtiki bésharetler ashu töt yüz «jimjitliq» yillarda ularning könglini righbetlendürüp turatti.

Ezra bilen Nehemiyadin ibaret bu ikki zatning munasiwiti

Tewratshunas bolghan kahin Ezra Nehemiyadin awwal qaytip kelgen bolup, u ibadetxanida ötküzüldighan ibadette, xalayıqning Tewrat qanunigha bolghan hörmiti we nikah jehettiki islahatlargha türkte we ilham bolghanidi. Uningdin kéyin kelgen Nehemiyaning köngül bölgini awwal Yérusalémning sépilini qayta qurushtin ibaret idi. Bu ishlarning tertipi Xudaning Öz ailisini idare qilishidiki rohiy tertipte mutleq toghridur — «Awwal ichidiki ishlar, andin sirttki ishlar» dégen tertip bek muhim rohiy prinsiptur. Kéyin, mezkur kitabta Nehemiya bilen Ezraning hemkarliship ishligenlikini körimiz; bu ish ularning tüp meqsatlrining emeliyette bir islenlikini ispatlaydu.

«Nehemiya»

Hezriti Ezra eslide bir terep qilghan («Ezra» 9-10-bab) «butperes qiz-ayallar bilan nikahlinish», shundaqla «yat elliklarning örp-adetliri bilan bulghinish» dégen mesililer, shundaqla shuninggha oxshap kétidighan bashqa qilmishlar Nehemiyaning künliride yene peyda bolghanliqi oqurmenlerge belkim sel heyran qalarliq tuyulushi mumkin («Nehemiya» 5- we 13-bablarni körüng). Ezra xelqning bundaq qilmishlirini eyiblimemti? U mushu ishlar aldida süküt qilip turdimu? U nede idi? Biz uning bundaq qilmishlarga kari bolmighinigha ishenmeymiz. Muqeddes yazmilarda melum ishlar toghrisida gep bolmisa bizmu héchnéme déyelmeymiz, elwette, biraq Ezraningmu Nehemiyağa oxshashla eslide Pars padishahi Artaxshashta teripidin waliyliqqa teyinlengenlikini bilimiz. Shuning bilen u waliyliq xizmitini («Ezra» 7:11-28) ada qilip bolghandin kéyin padishahning yénigha qaytip bérishi mumkin idi. Nehemiyamu shuninggha oxshash bolushi kérek idi («Neh.» 13:6).

Ezra kéyin ismi-jismigha layiq (uning ismi «yardem» dégen menide) Nehemiyağa yardem bérishke yene bir qétim Pelestinge kélidu (8:1ni körüng). Emeliyette Ezraning birinchi qétimqi kélishidin «butperesler bilan nikahlinish» mesilisi yene peyda bolghuche 28-29 yil ötkén bolushi mumkin (13:1, 5-6ni körüng). Ariliqta Nehemiya Pars paytextige bérip kelgenidi. Shuning bilen uning we shundaqla Ezra yoq bolghan waqitlarda iman-étiqadning shundaq suslinip ketkenlikini bayqash héch ejeblinerlik ish emes.